

Koçan, A. ve Kırlioğlu, M. (2020). Suriyeliler ve sosyal uyum: Scudder'in çerçevesinden bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1855-1885.

Derleme

Makale Geliş Tarihi: 29.05.2020
Makale Kabul Tarihi: 19.10.2020

SURİYELİLER VE SOSYAL UYUM: SCUDDER'İN ÇERÇEVESİNDEN BİR DEĞERLENDİRME

Syrians and Social Cohesion: An Evaluation from Scudder's Framework

Aysima KOÇAN*

Mehmet KIRLIOĞLU**

* Sosyal Hizmet Uzmanı, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Sosyal Hizmet ABD, aysi892@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-1275-2520

** Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, Toplumsal Gelişme ve Sosyal Politika ABD, kirlioglumehmet@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0130-0841

ÖZET

Suriyelilerin kalıcı (yerleşik) olduğunun anlaşılmasıyla birlikte sosyal uyum çalışmaları gündeme gelmiştir. Misafirlikten kalıcılığa evrilen süreçte yerel halktan da çeşitli söylemlerin yükselmesi sorunun çok boyutluluğuna vurgu yapmaktadır. Bu çalışmada geçici koruma altındaki Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olduklarının anlaşılmasıyla birlikte önem kazanan sosyal uyum, Scudder'in istemsiz yerinden edilenlerin yeniden yerleşme süreçlerini analiz etmek üzere geliştirdiği çerçeve kapsamında incelenmektedir. Çerçeve Türkiye'deki Suriyelilerin durumuna dair bir bakış açısı sunacak şekilde uyarlanmıştır. Böylece 2011 yılından günümüze dek uzanan süreç de incelenmiştir. Ek olarak tarihsel süreçte yapılan mevzuat çalışmalarına dikkat çekilmiş ve bu çalışmaların sosyal uyum hedefi sorgulanmıştır. Sonuç olarak Suriyelilerin yerel halk ile eşit haklara sahip olmasını engelleyen ve geçicilik algısını pekiştiren geçici koruma statüsünün Suriyelilerin Türkiye'de kendilerine bir gelecek kurmalarını ve yerel halk ile bütünleşebilmelerini desteklemediği anlaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Suriyeliler, sosyal uyum, göç, geçici koruma, Scudder

ABSTRACT

Social cohesion studies have come to the agenda with the understanding that the Syrians are permanent (resident). The rise of various discourses from the local people in the process from guest to permanence emphasizes the multi-dimensionality of the problem. In this study, the concept of social cohesion that has gained importance with the understanding that Syrians, under temporary protection, are permanent is examined within the framework developed by Scudder to analyze the processes resettlement of involuntary displacement. The framework has been adapted to offer a perspective on the situation of Syrians in Turkey. Thus, the

process from 2011 to the present has been examined. In addition, attention was drawn to the legislative work carried out in the historical process and the goal of social cohesion of these studies was questioned. As a result, it has been understood that temporary protection status which prevents Syrians from having equal rights with the local people and reinforces the perception of temporariness does not support Syrians to establish a future for them and integrate with local people in Turkey.

Key words: Syrians, social cohesion, migration, temporary protection, Scudder

GİRİŞ

Devletlerin sosyal uyum hedefi göç eden bireylerin ülkeye girdiği ilk andan itibaren gözlemlenebilmekte ve verilen statü, haklar ve hizmetlere göre şekillenmektedir. Sığınmacı/mülteci durumunu yaratan zorunlu ve uluslararası göç açısından değerlendirildiğinde ise özellikle kitlesel göç gibi beklenmedik ve kalıcılığı artan yoğun nüfus hareketlilikleri hem göç eden hem de göç alan toplumu ilgilendiren çok boyutlu ve karşılıklı bütünleşme sürecinin önemini artırmaktadır (UGÖ, 2013: 30).

Suriye’de 2011 yılında başlayan olaylar sonucunda milyonlarca Suriyeli ülkesi içinde yerinden edilmiş ya da başka ülkelere sığınmıştır. Suriye’ye sınırı olan ülkelerden biri olan Türkiye, ülkesini terk eden Suriyelilerin göç ettiği ülkelerin başında gelmiştir. Suriyelileri misafirperver bir şekilde karşılayan Türkiye, yerinden edilme sürelerinin uzamasıyla birlikte Suriyelilerin misafir olmadığı gerçeğiyle karşı karşıya kalmıştır (Dinçer vd., 2013: 34).

Dokuz yıl sonunda geçici koruma altındaki Suriyelilerin sayısı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) 27 Temmuz 2020 verilerine göre 3.604.226’dır. Üçüncü ülkeye yerleştirilenlerin sayısı 16.285¹ ve ülkesine dönen Suriyelilerin sayısı 373.592²’dir. AB’nin sınırlarını kapatması ve Suriye’deki durumun uzun bir süre daha Suriyelilerin ülkelerine geri dönmeleri için uygun olmaması (İçduygu ve Ayaşlı, 2019: 216; Erdoğan ve Çorabatır, 2019: 4) yerinden edilme sürelerinin uzamasına neden olmaktadır. Türkiye’nin misafir söylemini geçersiz kılan bu durum Suriyelilerin Türkiye gibi ülkelerde kalıcı olma olasılığını artırmaktadır (Yıldız ve Çakırer-Özservet, 2016: 125; Şimşek, 2019: 173). Erdoğan (2018: 245) geçici korunan bu kişilerin %80’den fazlasının Türkiye’de kalıcı olduğunu belirtmektedir. Bu durumda Suriyelilerin Türkiye’ye sosyal uyumunun sağlanması önem kazanmaktadır (Kirişçi, 2014: 27).

¹ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

² <https://www.ntv.com.tr/turkiye/bakan-yardimcisi-ulkesine-donen-suriyeli-sayisini-acikladi,ThoUzq8thECCjQ7jGH0pLw>

Dünyanın yerinden edilmiş en büyük nüfusları mülteciler ve kalkınmaya bağlı nedenlerle yerinden edilenlerden oluşmaktadır. Bu nedenle kalkınmaya bağlı yerinden edilenlerin yeniden yerleşim süreçlerini açıklamak üzere geliştirilen modeller mülteciler için de uygulanmaya başlanmıştır (Cerneva, 2000: 17). Bu çalışmada da kalkınmaya bağlı yerinden edilenlerin yeniden yerleşim süreçlerini açıklamak üzere Thayer Scudder tarafından geliştirilen istemsiz yerinden edilenlerin yeniden yerleşim sürecine yönelik çerçevesi, Türkiye'deki Suriyelerin sosyal uyumu kapsamında incelenmektedir. Türkiye'de Scudder'in çerçevesini hem kalkınma nedeniyle zorla yerinden edilenlerin (Ercan, 2014) hem de Suriyelilerin (Ercan, 2018) yeniden yerleşimini değerlendirmek amacıyla kullanan çalışmalar bulunmaktadır ve her iki araştırmada da koşullar pek çok açıdan farklı olsa da Scudder'in çerçevesi kullanılmıştır.

Sosyal uyumu incelemek amacıyla Scudder'in çerçevesinin tercih edilmesinin başlıca nedeni göçmenlerin sosyal uyumunun içinde yaşadıkları çevreyi oluşturan sosyal, kültürel, ekonomik ve politik unsurların bütüncül, sistematik ve eş güdümlü bir şekilde ele alınmasını gerektirdiğinden (Avrupa Konseyi, 2008: 12; UGÖ, 2017: 3) sosyal uyumu incelemek için uygun ve olabildiğince kapsamlı bir referans noktasından hareket ederek ele almak önemlidir. Scudder'in çerçevesi Suriyelilerin sosyal uyumunun yeniden yerleşimlerinin başlangıcından günümüze dek kuramsal bakış açısıyla ele alınmasına imkân tanımaktadır. Diğer taraftan bu denli geniş bir konuyu belirtilen kuram temelinde ele alarak konu sınırlandırılmaya çalışılmıştır. Konunun sınırlandırılması ile birlikte göç alanında yoğun bir şekilde çalışmakta olan sosyal hizmet uzmanlarına bu çerçeve ile yeni bir bakış açısı sunulabileceği düşünülmektedir.

Bu amaca ulaşabilmek için 16 Kasım 2019-31 Temmuz 2020 tarihleri arasında Google Akademik, Dergipark, Ulakbim, Ulusal Tez Merkezi aracılığı ile çeşitli araştırmalara, raporlara, kitaplara, tezlere ve ek olarak haber sitelerine ulaşılmıştır. Aramalarda "göç, sosyal uyum, Suriyeliler, göç politikaları, kitlesel göç, yeniden yerleşim" gibi anahtar kavramlar kullanılmıştır. Aynı zamanda kurum ve kuruluşlar tarafından paylaşılan Suriyelilere ait güncel sayılara da yer verilmiştir.

Çalışmada öncelikle Türkiye'nin göç politikasında sosyal uyumun yerinin anlaşılması için politika bağlamında bir değerlendirmeye yer verilmiştir. Ardından Scudder'in çerçevesi kapsamında Suriyelilerin sosyal uyumu incelenecektir.

Türkiye'nin Göç Politikaları

Türkiye'nin kuruluşunun ilk yıllarında ulus-devlet yaratma hedefiyle nüfus hareketliliği yaşanmıştır (İçduygu vd., 2009: 1). Balkan göçünde uyum sorunu yaşanmamış, göçmenler kabul edilmiş ve sorunlarının çözümü için çalışılmıştır (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1355). 1980'li yıllarda ise Ortadoğu'dan, bazı Asya ve Afrika ülkelerinden kaçak göç ve sığınma talebi sonucu Müslüman ve/veya Türk olmayanların uluslararası göçü ile ilk defa yabancıların nüfus hareketliliği yaşanmıştır (İçduygu vd., 2009: 1-2; Şirin-Öner, 2018: 24-25). Beklenmeyen bu göçler sonucunda *de facto*³ göç ülkesi olan Türkiye (İçduygu, 2014: 321) göçmenlerin büyük bölümüne kayıtsız ve düzensiz göçmen olarak ev sahipliği yapmıştır (İçduygu vd., 2009: 2; Şirin-Öner, 2018: 25). Avrupa dışından gelenlere mülteci statüsü verilmemiş; geri göndermeme ilkesi gereği üçüncü bir ülke bulana kadar Türkiye'de kalmalarına izin verilmiş ancak ikamet, çalışma, sağlık, eğitim gibi alanlara erişimleri sorunlu olmuştur (İçduygu, 2010'dan akt. Ark-Yıldırım ve Özer-Yürür, 2019: 25).

Türkiye birçok göçe ve göçmen grubuna ev sahipliği yapmasına rağmen 2000'li yıllara dek kapsamlı bir göç politikası oluşturamamıştır. Örneğin 1994 Yönetmeliği'nde uyumdan söz edilemezken 2006 yılında 2210 sayılı İskân Kanunu'nun ilga edilmesiyle yürürlüğe giren 5543 sayılı İskân Kanunu "Türk soyu ve Türk kültüründen" olanları kapsarken mülteci olmayan kişilerin yapısal ve ekonomik uyumu hedeflenmemiştir (Ark-Yıldırım ve Özer-Yürür, 2019: 26-31).

Türkiye son olarak 2011'de başlayan ve kitlesel akın halinde yaşanan Suriyelilerin göçünün hedefi olmuş ve yalnızca beş yılda tarihinde hiç olmadığı kadar mülteciye ev sahipliği yapmıştır (Erdoğan ve Çorabatır, 2019: 5). Türkiye'nin imzaladığı Cenevre Sözleşmesi'nde mülteci tanımı "1 Ocak 1951'den önce" zaman sınırlamasını ve "Avrupa'dan gelenler" coğrafi sınırlamasını içermektedir. Sözleşme'de yer alan sınırlamalar 1967 Protokolü'yle kaldırılmasına rağmen Türkiye koyduğu çekince gereği yalnızca "Avrupa'dan gelenleri" mülteci olarak kabul etmektedir (Buz, 2008: 2). Bu durum Avrupa dışından gelenlerin mülteci haklarından yararlanamamaları ve kendilerine Türkiye'de bir yaşam kurmalarının önünde engel oluşturmaktadır (Şimşek, 2019: 174).

Türk mevzuatında Suriyelilere uygun bir statü olmadığı için Suriyeliler misafir olarak tanımlanmışlar ve Ekim 2011'de geçici koruma statüsü altına alınmışlardır (Dinçer

³Göç Terimleri Sözlüğü'ne (s.20) göre "Fiilen var olan. Resmen veya yasalarca tanınmasa bile etkisi olan" anlamına gelmektedir.

vd., 2013: 31). 30 Mart 2012'de yürürlüğe konan gizli bir Yönerge⁴ ile Suriyelilere resmen geçici koruma statüsü verilmiştir (Erdoğan, 2018: 58). İçinde bulunulan koşullara, önceki kanunlara ve diğer ülkelerin önlemlerine kıyasla başarılı olarak nitelendirilen Türkiye'nin ilk kapsamlı göç yasası (Dinçer vd., 2013: 32) 4 Nisan 2013'te TBMM tarafından kabul edilen ve 11 Nisan 2014'te yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'dur (YUKK). Geçici koruma statüsü YUKK ile belirginleşmiştir. 22 Ekim 2014'te yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği (GKY) ile geçici korumanın nasıl uygulanacağı düzenlenmiştir⁵.

YUKK'de geçici korumanın sağlanabilmesi için çeşitli şartlar sunulmaktadır. Öncelikle ülkesinde meydana gelen durumlar karşısında kitlesel olarak sınırlarımıza gelen ya da sınırlarımızı geçen yabancıların geçici korumadan yararlanabileceği belirtilmektedir. Ek olarak ayrılmaya zorlanmak veya geri dönememek de bahsedilen şartlardandır⁶.

YUKK, Türk mevzuatında 'uyum'a yer verilen ilk belgedir (TBMM, 2018: 33). Ancak ilgili belgede uyum tanımlanmamıştır. 2005 yılında İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı'nda belirtildiği üzere Türkiye'deki uyum çalışmaları ulusal ve uluslararası kuruluş ve STK'ler tarafından yapılırken sığınmacı ve mülteci dışındakilerin uyumuna yönelik bir sistem olmadığı, devletin uyum yönünde çalışmalarına dair yasaya ve kuruma ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir.⁷ Suriyelilerin göçünün ardından STK'ler çalışmalarıyla sürece önemli katkılar yaparken (Barın, 2019: 355-356) ek olarak uyum çalışmaları yapmak üzere Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuştur. GİGM uyum çalışmalarında öngörülenin "ne asimilasyon ne de entegrasyon, göçmenle toplumun gönüllülük temelinde birbirlerini anlamalarıyla ortaya çıkan harmonizasyon"⁸ olduğunu ifade etmektedir⁹.

⁴ Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge

⁵ Bu noktada GKY'nin kanunla düzenlenmemiş olmasının Anayasa ile çeliştiği belirtilmektedir. Anayasa'nın 16. maddesinde yabancıların temel hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılmasının ancak kanun ile yapılabileceği ve bunun da milletlerarası hukuka uygun yapılması gerektiği belirtilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015: 21-23).

⁶ BM Yürütme Komitesi'nce ifade edilen geçici koruma için bakınız: <https://www.goc.gov.tr/genel-bilgi45>
⁷İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Oluşturulmasına İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı, 25.03.2005

⁸<https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkinda>

⁹Sağiroğlu (2016: 56) entegrasyon kavramının özellikle kullanılmadığı, Ark-Yıldırım ve Özer-Yürür (2019: 23) YUKK'den önceki dönemde hedeflenen uyumun asimilasyon olmasından dolayı tanımlamanın bu şekilde olabileceği görüşündedir. TBMM'ye (2018: 253) göre uyum kavramının kullanılması yeni bir model ve politika benimsendiğinin göstergesidir.

İlk yerleşim aşamasından başlayan ve çok yönlü bir süreç olan sosyal uyum¹⁰ sürecinin başarıyla gerçekleşmesi, yasal statü ve temel haklara erişim ile mümkündür (Şimşek, 2018: 373; Şimşek, 2019: 176). Göç edilen ülkedeki statü göçmenlerin yeni bir hayat kurmalarını, gelecek planları yapmalarını ve sosyal uyum sürecini etkilemektedir (Biner, 2016'dan akt. Biner ve Soykan, 2016: 1; Şimşek, 2018: 369). Devletler, Cenevre Sözleşmesi'nde mültecilere tanınan sosyal ve ekonomik hakları Suriyeliler gibi geçici koruma statüsü altındakilere sağlamama eğilimi göstermektedir (Erdoğan, 2018: 59). YUKK'de kimlik belgesi olan Suriyelilere temel haklar ve sosyal yardımların sağlanacağı belirtilmiştir. Örneğin evrensel insan haklarından olan sağlık, eğitim, çalışma hakkı, sosyal hizmet ve yardımlar ve bu haklardan faydalanırken dil sorunundan kaynaklanabilecek sorunları önleyecek tercüme ihtiyacı GKY'de "geçici koruma altındakilere sağlanacak hizmetler" olarak yer almaktadır. Hak kavramının hizmete indirgenmesi, zorunlu olmamaya işaret etmekte (Ark-Yıldırım ve Özer-Yürür, 2019: 38) ve Suriyelilerin tümünün haklara erişiminin pratikte sınırlı olması sosyal uyumu zorlaştırmaktadır (Şimşek, 2018: 382). Aynı zamanda GKY'de geçici korunanların belirlenen illerde ikamet etmekle yükümlü oldukları ifade edilmektedir.

YUKK yeniden düzenlenen uluslararası koruma statüleri, aile birleşimi hakkı, ikamet izinleri, istihdama yönelik düzenlemelerin yanı sıra göçmenlerin gündelik hayatlarına/insani ihtiyaçlarına yönelik düzenlemeleri içermektedir. Uyumun göstergeleri olan uluslararası koruma, uzun dönem ikamet izni ve vatandaşlık konularında yapılan düzenlemelerden Suriyelilere yönelik kalıcı bir uyum hedefinin gözetilmediği anlaşılmaktadır. Aynı zamanda belirtilen hallerde temel hak ve özgürlükler kısıtlanabilirken Cumhurbaşkanlığı tarafından statünün devamı ya da sonlandırılmasına dair yüksek takdir yetkisi bulunmaktadır (Ark-Yıldırım ve Özer-Yürür, 2019: 33-38). Statünün süresinin belirsiz olması Suriyelilerin belirsiz bir tarihte Türkiye'yi terk etmeleri anlamına gelmektedir. Türkiye'de kalmak isteyecekler için ise belirsizlikler taşımaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2015: 99). Bu doğrultuda geçici koruma statüsünün yasal ve idari anlamda göçmenlerin sosyal uyumunu hedeflemediği anlaşılmaktadır (İçduygu ve Ayaşlı, 2019: 2). Ek olarak geçici korumanın giderek yetersizleştiği görüşündeki Erdoğan (2018: 237-238) Türkiye'de doğan Suriyeli çocukların sayısına dikkat çekerek¹¹ Suriyelilerin Türkiye'deki

¹⁰2019 yılında Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı (2018-2023) yayınlanmıştır.¹⁰ Sosyal uyum "göçmenlerin kültürel, sosyal ve ekonomik olarak yaşadıkları topluma dâhil edilerek ortak bir aidiyet hissi geliştirebilmesi, kültürlerarası etkileşim, istişare, toplumsal diyalog çerçevesinde farklılıkların karşılıklı tanınması, saygının devam ettirilmesi ve bir arada yaşamalarının sağlanması" olarak tanımlanmıştır (GİGM, 2019: 11-13).

¹¹GİGM'e göre 8 Mayıs 2020 itibarıyla Türkiye'de doğan Suriyeli çocuk sayısı 1.040.592'dir.

geleceklerine yönelik statüleri de dâhil olmak üzere yeni düzenlemelere ihtiyaç olduğunu belirtmektedir.

Sonuç olarak Kirişçi (2014: 8) ve Erdoğan (2018: 226) Türkiye'nin kapsamlı bir göç politikası olmadığı görüşündedir. Ek olarak geçici olarak görülen Suriyelilere yönelik düzenlemelerden uzun vadede sosyal uyumun hedeflenmediği anlaşılmaktadır (Ark-Yıldırım ve Özer-Yürür, 2019: 39). Ülkemizde kalıcı hale gelen ve önemli bir nüfusa sahip Suriyelilere yönelik uyum politikalarının ve uygulamalarının gerçekleştirilmesi hem yerel halk için hem de Suriyeliler açısından elzem görünmektedir.

Suriyelilerin Sosyal Uyumuna Scudder'in Çerçevesi İle Bakmak

1969'da Chambers ve 1973'de Nelson'ın gönüllü yerleşimcilere yönelik üç aşamalı çerçevesine dayanarak Colson ve Scudder 1982'de savaşlar, doğal afetler ve kalkınma projeleri gibi nedenlerle yerinden edilmiş kişilerin yeniden yerleşim süreçlerinde yaşadıkları strese ve her aşamadaki spesifik davranışlarına odaklanan dört aşamalı kavramsal bir çerçeve geliştirmiştir. Başlangıçta gönüllü yerleşim süreçlerine uygulanacak şekilde tasarlanmış olan çerçeve, Scudder'in çalışmaları sonucunda mülteciler gibi istemsiz yerinden edilenlerin yerleşimlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Aynı zamanda bu haliyle çerçeve kalkınmaya bağlı olarak yerinden edilenlerle yapılan çalışmaların, mülteci çalışmaları için uygunluğunu değerlendirme fırsatı sağlayan ilk sistematik girişim halini almıştır (Scudder, 1993: 124-130; Cernea, 2000: 14-15).

Yeniden yerleşimcilerin çoğunun başarılı yeniden yerleşim sürecinde nasıl davranacaklarını teorize eden çerçeve iki nesil sürmektedir. Modelin benzerlerinden farklı olarak öngörücü olduğunu savunan Scudder'a göre iyi planlanmış fırsatlar uygulandığında göçmenlerin sıralanan aşamalara nasıl tepki verecekleri tahmin edilebilmektedir. Aşamalar kritik öneme sahip konulara uygun olarak zaman dilimlerine ayrılmıştır ve yeniden yerleşim sürecini etkileyen sistemlerin süreci nasıl etkilediklerinin anlaşılmasını sağlayan araçlardır. Aynı zamanda çerçevenin genel bir teori özelliği taşıdığı için evrensel bir geçerliliğe sahip olduğu ancak aşamaların sırasının ya da içeriğinin koşullara göre değişebileceği ifade edilmektedir (Scudder, 1981: 92'den akt. Scudder, 2005: 33; Scudder, 2005: 31-33).

Tüm yerinden edilmeler arasındaki benzerlikler ve farklılıklar konusunda çeşitli görüşler bulunmakla birlikte Cernea ve McDowell (2000: 4-5) buradaki amacın "basitleştirilmiş ortak paydalara indirgemek değil, ortaya çıkarmak" olduğunu belirtmektedir. Böylece oluşan kümülatif bilgi araştırmacıların bulgularını

yorumlayabilmelerini sağlayan araçlar ortaya çıkarmaktadır (Cernea, 2000: 15). Farklılıklar ve benzerlikler ise pek çok yaklaşım arasında bilgi alışverişi yapılmasını sağlamaktadır. Bu araştırmanın konusu farklılık ve benzerlikleri belirlemek değildir ancak sosyal uyum açısından önemli olan bazı noktalara değinmek gerekirse bunları vatandaşlık sorunu (Stein ve Clark, 1990'dan akt. Scudder, 1993: 125) gibi farklılıklar; yerinden edilmenin istemsiz ve travmatik olması, göç alan toplumda yaşanan gerginlikler, nüfusun büyük bir bölümüyle daha az iş fırsatı için rekabet edilmesi ve bundan doğan çatışmalar gibi benzerlikler olarak sıralanabilir (Scudder 1981'den akt. Scudder, 1993: 126; Stein ve Clark 1990'dan akt. Scudder, 1993: 126).

Sonraki bölümde Scudder'in çerçevesini oluşturan dört aşama Suriyelilerin sosyal uyumunu değerlendirmek üzere uyarlanmıştır. Öncelikle aşamalar hakkında bilgi verilmiş ve bu bağlamda Suriyelilerin yeniden yerleşimi aktarılmıştır.

1. Aşama: Bu aşama yer değiştirme kararını ve yeni yerleşilecek yerin belirlenmesini içermektedir. Bu aşamada yerinden edilen kişilerin yaşayacakları stresi azaltmak için yerleşecekleri yere dair planlama sürecine aktif katılımı önemlidir (Scudder, 2005: 34).

Savaş ve çatışma ortamının hâkim olduğu sürekli bir kriz bölgesi olan Orta Doğu'da 2010 yılında Tunus'ta başlayan Arap Baharı 2011 Mart'ında Suriye Arap Cumhuriyeti'nde baskıcı yönetimlere karşı değişim talep eden toplumsal hareketleri başlatmıştır. Birçok ülkede mevcut hükümeti değiştiren hareketler, Suriye'de artan rejim karşıtı gösterilerle birlikte çatışmaları ve iç savaşı meydana getirmiştir. Suriyeliler iç savaşın yaşanamayacak hale getirdiği harabeye dönmüş evleri ve şehirlerinde hayatta kalamayacaklarını anladıklarında ülke içinde ve ülke dışına doğru hareket etmek zorunda kalmışlardır. Komşu ülkelere yönelen Suriyelilerin çoğu Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikası ile ülkeye sığınmaya karar vermişlerdir (Erdoğan, 2018: 1-12).

Zorunlu göç, göçmenlerin evleriyle birlikte barınma ve yaşam alanlarının kaybına neden olmaktadır. Başarılı sosyal uyumun temelini oluşturan yeniden yerleşme sürecinde göçmenler yeni yaşamlarında beklemedikleri pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1354). Uluslararası göçlerde daha derin ve uzun bir zaman alan uyum sorunları ortaya çıkarken (Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019: 17) göç zorunlu nedenlerle gerçekleştiğinde uyum sorunları çok boyutlu (Akıncı vd., 2015: 63) ve yeni yaşama uyum istemli göçe göre daha zor olabilmektedir (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1348).

Tüm bunlarla birlikte yer değiştirme kararı, göç öncesinde ve hedef ülkeye varduktan sonraki yaşam hakkında bilgi sahibi olunmasını dolayısıyla beklentiler, mevcut koşullar ve tüm bunların yaratacağı stresin belirlenmesini gerektirmektedir. Aynı zamanda bu sürecin planlanması ve planın uygulanması aşamalarına göç edecek birey, grup ve toplulukların katılımlarının artırılması önem taşımaktadır. Böylece değişimin planlanması ve izlenmesi göç etmeyi planlayanların gerekli bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmasına dolayısıyla sonraki aşamalarda da sosyal uyumun kolaylaştırılmasına yardımcı olmaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2016: 616; UGÖ, 2017: 5).

Tunç'a (2015: 38) göre dil, kültür, yaşam tarzındaki farklılıklar, eğitim ve sosyo-ekonomik düzeylerinin düşük olması, kadın ve çocuk nüfusun fazla olması Türkiye'deki Suriyelilerin evrensel mülteci profiline uyduğunu göstermektedir. Gencer (2019a)'e göre mülteci ve sığınmacıların yerleştirilme süreçlerindeki olası riskleri ve sorunları azaltabilmek ve sosyal uyum sürecini artırabilmek için yerel referandum, toplumu tanıma ve toplum incelemesi gibi ön çalışmalara ihtiyaç vardır.

2. Aşama: Bu aşama yer değiştirme hareketiyle başlamaktadır. Fiziksel olarak yerleşimin gerçekleşmesinden sonraki yıllarda yeni bir yaşam kurma ve yerleşilen yere uyum sağlama süreciyle ilgilidir. Yer değiştirme yeni bir yaşam alanı oluşturmayı, yeni ekonomik faaliyetler, yerleşik halk ve hükümetle yeni ilişkiler geliştirmenin yarattığı stres ve belirsizliklerle başa çıkmayı içermektedir. Bu aşamada göçmenlerin yaşam standartlarının düşmesi ve risk almaktan kaçınmaları beklenebilir. Tüm yerinden edilenler için geçerli olan bu aşama çoğu yeniden yerleşimci için zorlu olabilmektedir (Scudder, 1993: 131-132; Scudder, 2005: 32-35).

Sosyal uyum süreci fizyolojik, psikolojik ve sosyokültürel açıdan streslidir. Fizyolojik stres yeniden yerleşim kaynaklı sağlık sorunlarını içermektedir. Özellikle yetersiz beslenme, konutta temiz ve yeterli içme suyu ile rezervuara erişimin olmaması gibi nedenlerin meydana getirdiği hastalıklara bağlı olarak morbidite ve mortalitede artış yaşanabilmektedir (Scudder, 2005: 24-25). Psikolojik stres ise yaşanan yerin kaybı ve yerleşilen yerdeki geleceğe dair kaygıyı içermektedir. Bu stres savaştan kaçan mültecilerde daha şiddetli görülebilmektedir. Bireysel refahı korumaya yönelik endişeler kişilerin güçsüz hissetmelerine neden olmaktadır. Özellikle kadınların, çocukların ve yaşlıların geleceğe yönelik endişe içinde olmaları beklenebilir (Scudder, 1993: 131-132). Bu süreçte kadınlara yeterli fırsat sunulmaması onların evin içinde kalmasına, karar almaya katılımlarının olmamasına ve sosyoekonomik anlamda kayıp

yaşamalarına neden olmaktadır (Scudder ve Colson, 1982: 285'ten akt. Scudder, 2005: 25). Diğer bir ifade ile göç eden bireylerin gelenek, görenek, kültür ve dini özellikleri gibi pek çok etkenin neden olabildiği toplumsal cinsiyet eşitsizliği göçü, yeniden yerleşim sürecinin her aşamasını ve sosyal uyumu etkileyen önemli bir konudur (UGÖ, 2017: 3). Sosyokültürel stres ise bir toplumun kültürel kimliğine yönelik tehditlerden, özellikle ilk yıllarda göçten önceki ekonomik faaliyetlerin yeni yerleşilen yerde kalıcı ya da geçici olarak gerçekleştirilememesinden doğan ekonomik kayıp ile birlikte doğum, ölüm ve evlilikle ilgili kurum ve sembollerin sınırlandırılmasından kaynaklanmaktadır. Yeniden yerleşimcilerin çoğunun bu aşamada yaşam biçimlerini kısıtlayan sosyokültürel anlamda kapalı bir sistem gibi davrandıkları görülmektedir (Scudder, 2005: 26-35). Yerinden edilme deneyiminin siyasi ve ekonomik nitelikleri olan çok boyutlu bir olgu olması ve kültür şoku, dil engelleri gibi etkenler de strese neden olabilmektedir (Maimaiti vd., 2017).

UGÖ'ye¹² göre Suriye'de yaşayan her dört kişiden biri Suriye'yi terk ederek¹³ öncelikle komşu ülkelere yönelmiştir. BMMYK verilerine göre 2011'den bu yana 6,6 milyon kişi Suriye içinde yerinden edilirken 5,5 milyondan fazla Suriyeli¹⁴ Irak, Lübnan, Türkiye, Mısır ve Ürdün gibi komşu ülkelere sığınmıştır.

Türkiye'ye yönelik nüfus hareketliliği 29 Nisan 2011'de Hatay'ın Yayladağ ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısına 252 kişilik bir grubun gelmesiyle başlamıştır.¹⁵ Suriye'deki savaşın sonlanmamasıyla birlikte Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikası planlanandan çok sayıda Suriyelinin Türkiye'ye gelmesine neden olmuştur (Erdoğan, 2018: 184). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) verilerine göre Türkiye 2011'de başlayan Suriyeli göçü sonucunda dünyada en fazla mülteci barındıran ülke olmuştur.¹⁶ Türkiye öngördüğünden çok daha fazla sayıda Suriyeliye ev sahipliği yapmış ve Suriyelilerin ülkelerine döneceklerini düşünerek nüfus hareketliliğinin yaşandığı ilk yıllarda Suriyelileri misafir olarak tanımlamıştır (Erdoğan, 2018: 7-8). Misafir yaklaşımının getirisi olarak Suriyelilerin geçici olduğu düşünülmüştür. Benzer şekilde Türkiye'ye sığınan Suriyeliler de savaşın sona ereceğini ve ülkelerine döneceklerini, Türkiye'de misafir olduklarını düşünerek sosyal

¹² Uluslararası Göç Örgütü (IOM)

¹³<https://www.perspektif.online/tr/siyaset/turkiyedeki-suriyeliler-9-yilin-kisa-muhasebesi.html>

¹⁴https://data2.unhcr.org/en/situations/syria#_ga=2.158974330.170333107.1580478190-713687434.1574111929

¹⁵<https://www.goc.gov.tr/turkiye-de-gecici-koruma>

¹⁶<https://www.unhcr.org/tr/genel-bakis-2>

uyum açısından önemli olan Türkçe öğrenme ve çocuklarını okula gönderme gibi konularda isteksiz olmuşlardır.

Sınırın geçilmesiyle birlikte kayıt altına alınan Suriyelilere geçici koruma kimlik belgesi düzenlenmiştir. GİGM'in kurulmasından önce kayıt ve kimlik işlemleriyle ilgilenen AFAD (2013: 20) Türkiye'de yaşayan Suriyelilerin sayısının bilinmediğini belirtmiştir. Türkiye ülkedeki Suriyelilerden daha ziyade Suriye'deki siyasi durumla ilgilendiği için ilk iki yıl çok az Suriyelinin kaydı tutulmuştur (TBMM, 2018: 89). Aynı zamanda Suriyelilerin kayıt altına alınmasına yönelik çalışmalarla ilgilenen kurum olan GİGM'in 2014 yılında kurulması kayıtlarda gecikme yaşanmasına ve farklı kayıt uygulamalarına neden olmuştur (Mutlu vd., 2016: 32-33; Erdoğan, 2018: 225). Kayıt altında olmayan Suriyeliler kimlik belgeleri olmadığı için geçici korumanın kendilerine sağladığı kamu hizmetlerinden yararlanamamaktadır. Domlar gibi göçebe toplulukların ya da Avrupa'ya gitmek isteyenlerin, hizmetler hakkında bilgi sahibi olmayanların ve kayıt sistemine dair endişeleri olanların kayıt yaptırmadıkları, bazılarının yaşadıkları yerdeki uygulamalardan dolayı kayıt yaptıramadıkları ifade edilirken diğer taraftan sağlık hizmetlerinden faydalanma amacıyla kayıt olan Suriyelilerin sayısının arttığı belirtilmektedir (Mutlu vd., 2016: 33-34).

Kitlesele akın şeklinde gerçekleşen göç 2016 yılından sonra azalsa da (Erdoğan ve Çorabatır, 2019: 4) AFAD tarafından 10 ilde kurulan toplam 26 geçici barınma merkezindeki (kamp) konteynır ve çadır kentler yüksek standartlarda olmasına rağmen Suriyeliler tarafından tercih edilmemiştir (Erdoğan, 2018: 9-14). Aynı zamanda buralarda kalmalarına yönelik bir yönlendirme ve düzenleme eksikliği nedeniyle yeni yerleşim yerleri kendi tercih ettikleri şehirler olmuştur (Erdoğan, 2017: 32). 2018 yılına gelindiğinde ise bazı geçici barınma merkezlerinin birleştirilmesi veya kapatılması nedeniyle burada kalan Suriyeliler gönüllü olarak kentlere ya da başka geçici barınma merkezlerine yerleşmiştir (BMMYK ve BMKP, 2020: 5). GİGM'in 23 Temmuz 2020 verilerine göre 5 ilde bulunan 7 geçici barınma merkezinde toplam 61.948 Suriyeli yaşamaktadır.¹⁷

Biner ve Soykan (2016: 8-9) geçici koruma statüsünün Suriyeliler tarafından misafir söyleminin devamı şeklinde algılandığını, bu algının yerel halkta da olduğunu ve statünün süresinin belli olmamasının Suriyelilerin Türkiye'de yaşam kurmalarını olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Suriyelilerin kamp dışında yıllardır şehirlerde yaşamasının Türkiye'de yaşama "kendiliğinden entegre olma" (İçduygu ve Ayaşlı,

¹⁷ <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

2019: 2-17) ya da “gayri resmi uyum” (Kirişçi, 2014: 29) sürecini başlatarak Suriyelilerin Türkiye’de kalma eğilimlerini artırdığı belirtilmektedir. Sınıra yakın illere akraba ve/veya tanıdıklarının yanına yerleşenler daha az uyum sorunu yaşamaktadır (Deniz vd., 2016: 1077). Ancak misafirlik süresinin uzaması ve Suriye’ye dönüşün mümkün olmaması, bazı ailelerin Suriyeli akrabalarını desteklemek için borçlanmaları (Dinçer vd., 2013: 23), Türkiye’deki akrabalarda da maddi ve manevi açıdan huzursuzlukların baş göstermesine neden olmuştur. Sonuç olarak ilk aşamadaki akrabaların/tanıdıkların desteği giderek yerini gerilime bırakmış ve Suriyeliler kendi imkanlarıyla yaşam kurma mücadelesine başlamıştır (Erdoğan, 2018: 37-113).

Yer değiştirme eylemi belirli bir sırada hareket etmektedir (konma-konaklama-yerleşme-sosyal uyum). Sosyal uyum gerçekleşmediğinde göç eyleminin tamamlanabildiğini söylemek güçtür. Sosyal uyumun gerçekleşmemesi tekrar göç etme eğilimine neden olabilmektedir (Çakır, 2011: 131). Nihayetinde yoksulluk ve sosyal dışlanma gibi Türkiye’de çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalan Suriyeliler, düzensiz yollarla Avrupa’ya göç etmeye çalışırken ciddi sorunlar yaşamışlardır (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1351). Can kayıpları yaşanmış¹⁸ ve bu örneklerden birisi de 2015 yılında Alan KURDI ya da bilinen adıyla “Aylan bebek” ve ailesinin yaşamını yitirmesi olmuştur.¹⁹

Bilinenin yaratılması güvenlik hissini yaratmaktadır. Göçmenlerin kendilerinden önce göç eden tanıdıklarının varlığı bir sosyal destek kaynağı sağlayarak göç sonrası sosyal uyumlarını kolaylaştırmaktadır (Scudder, 2005: 35; Adıgüzel, 2016: 175). Dil bilmemekten kaynaklanan iletişimsizlik sosyal uyumu olumsuz etkilemektedir. Özellikle olgun yaştaki bireylerin kendi dil ve kültürleriyle birlikte göç alan toplumda sosyalleşmeleri önem taşımaktadır (Adıgüzel, 2016: 174). Aksi halde günlük yaşamlarını devam ettirmeleri zorlaşan bu bireyler toplumdan uzaklaşabilmektedir.²⁰ Bu durumun bir sonucu olarak yerleşimcilerin göç öncesi davranışlarını gerçekleştirebilecekleri belirli bölgelerde etnik mekânsal yoğunlaşmaları sonucunda oluşan gettolaşma, yerel halkla etkileşimi olumsuz etkileyen hatta yok olmasına da neden olabilen bir sorunu da meydana getirmektedir (Adıgüzel, 2016: 175-176). Ayrıca yerleşilen veya sığınılan bölgelerin genel itibarıyla özellikle sığınmacı ve mülteci çocuklar açısından da geliştirici, yaratıcı ve özgürleştirici etkileşim mekanizmaları için imkân sağlamadığı, yoksulluk nedeniyle daha çok yapabilirliği ve

¹⁸<https://www.milliyet.com.tr/gundem/savastan-kacarken-ege-de-can-verdiler-1800183>

¹⁹<http://www.hurriyet.com.tr/dunya/buyuk-dramin-sembolu-aylan-ve-galip-29983455>

²⁰<http://www.sivilsayfalar.org/2019/04/08/uyum-entegrasyon-karsilikli-kabul-ya-da-sizi-geri-yollariz/>

imkânı az olan yaşam ortamlarında yaşanıldığı, bu olumsuz şartların ise çocuklarda belli düzeyde var olan yetenekleri ve becerileri istenen düzeyde desteklemediği belirtilmektedir (Gencer, 2019a). Bu noktada Gencer ve Karagöz (2016: 40) özellikle sığınmacı ve mülteci çocukların maruz kaldıkları sorunları ve karşılaştıkları riskleri anlayabilmek için sığınılan, barınılan ve etkileşime geçilen mekanların özelliklerinin incelenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Çünkü insan ve mekân ilişkisi bağlamında yaşam ortamlarının insan hayatını şekillendirebilme, ilişki biçimlerini tasarlayabilme, engelleri ve kaynakları yaratabilme, imkanları ve imkansızlıkları üretebilme gibi hayati işlevleri olduğu ifade edilmektedir (Gencer, 2019b: 132).

Suriyeliler göçten önceki yaşam kalitesinin oldukça altında yaşamlarına devam etmekte ve düşük ücretli konut olarak tasarlanmamış alanlarda yaşamaktadır (Erdoğan, 2018: 110). Özellikle sınır illerinde kiralara artışı ve konut sıkıntısı ortaya çıkmıştır (Dinçer vd., 2013: 23). Bu nedenlerin Suriyelileri yer değiştirmeye ittiğini belirten Bakioğlu vd. (2018: 59-60) Ankara'nın güvenli bulunması, iş imkanları ve ulaşım kolaylığı gibi nedenlerden dolayı Suriyeliler tarafından tercih edildiğini ve tanıdıklarının varlığından dolayı Ankara'ya göç edenlerin, Suriyelilerin yoğun yaşadığı belirli bölgelere yerleştiklerini saptamıştır. Özellikle işyeri açan Suriyelilerin yoğunlukta olduğu birçok ildeki mahalleler "Küçük Halep"²¹ ya da "Halep Caddesi"²³ halini almıştır. Suriyelilerin kendilerini evlerinde hissetmelerine neden olan ve nüfusun neredeyse tamamının Suriyelilerden oluştuğu minyatür Suriyelerin yarattığı mekânsal ayrışma başarısız sosyal uyumun bir göstergesi kabul edilmektedir (Sönmez, 2016: 397).

Yerleşimcilerin yaşadıkları stres kaynaklarından birisi de yerleşim yeri seçiminde yaşamaktadır. Bazıları kente göç etmek isterken bazıları da göçten önceki evlerine yakın olan kırsal bölgelere yerleşmeyi tercih etmektedir (Scudder, 2005: 36). Kendi kültürlerine yakın kültüre sahip illere göç etmeleri, toplumla etkileşim kurulmasını ve daha az kültürel uyum sorunu yaşanmasını sağlamaktadır (Tümtaş ve Ergun, 2016: 1352; Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019: 17). Örneğin Suriyelilerin kültürel olarak Gaziantep'i kendilerine yakın bulduğu ve Suriye'ye yakın olmasının yerleşim yeri olarak seçilmesinde önemli olduğu anlaşılmaktadır (Arslan vd., 2017: 144-145).

²¹<https://www.milliyet.com.tr/pazar/altindag-da-bir-suriye-mahallesi-2386604>

²²<https://www.posta.com.tr/adana-nin-kucuk-halep-i-700-metrelik-caddede-sadece-6-turk-esnaf-var-haber-fotograf-1364608-20>

²³<https://www.amerikaninsesi.com/a/istanbulda-kucuk-suriye/4375675.html>

Mardin'in de Suriyelilerin sosyal uyumunu kolaylaştırdığı sonucuna varan çalışmalar mevcuttur (Apak, 2014; Gezici-Yalçın ve Yalçın, 2018).

Erdoğan (2018: 146) araştırmasında Suriyelilerin Türk toplumuna uyum sağlayamayacağı ve Suriyelilere vatandaşlık verilmesinin istenmediği sonucuna ulaşırken öte yandan Türk toplumunun genel olarak Suriyelilerle birlikte yaşamaya dair kabul ediciliğinin yüksek olduğu anlaşılmıştır. Aynı zamanda bu durumun din ya da mezhep gibi benzerliklerden ziyade insani bir yaklaşımla gerçekleştirildiği ve destekleyici bir şekilde devam ettiği anlaşılmıştır (Erdoğan, 2018: 179-181). Ancak "misafirliğin" uzamasıyla birlikte yerel halkın, sınırlı imkanlarını ellerinden geldiğince misafirlerinin yaşamlarını kolaylaştırmak için kullanması ve Suriyelilere yaptığı maddi yardımların süresinin belirsizliği ve sürdürülebilir olmaması, Suriye'nin sınırda güvenliği tehdit edici saldırıları ve yaşanan can kayıpları, aynı zamanda yoksul vatandaşlara yardım etmek üzere kurulan ulusal organizasyonların kaynaklarını Suriyelilere yönlendirmesi gibi nedenlerle yerel halkın kabul ediciliği ve hoşgörüsü yerini sorunlara bırakabilmektedir (Dinçer vd., 2013: 16-43). Örneğin Karasu (2018: 344) tarafından yapılan araştırma sonucu Suriyelilerin "*kamu hizmet yükü fazla, alt yapısı yetersiz ve çoğu kişinin yeşil kart kullandığı Şanlıurfa'da artık istenmeyen kişiler*" olduğunu göstermektedir. Bu durumda Türk toplumundaki insani tavrın devam ettirilebilmesi ve sorunların ortaya çıkmaması için oluşturulan kamu politikaları ile sürecin yönetilmesi gerektiği belirtilmektedir (Erdoğan, 2018: 180-181).

Geçici korunanlar kayıtlı oldukları illerde ikamet etmek ve il dışına seyahat etmek için izin almakla yükümlüdür. Erdoğan (2017: 45) bunun mümkün olmadığını ve yerleştirme planlaması yapılmadığı için Suriyelilerin illerdeki dağılımlarının dengesiz olduğunu -örneğin Kilis'te yaşayan Suriyelilerin nüfusunun yerli halktan fazla olması gibi- belirtmektedir.²⁴ Suriyeliler pek çok nedenle il değiştirmekte, gerekli işlemlerin yapılması zor ve uzun sürdüğü için bu sürede haklarından yararlanamamaktadırlar (TBMM, 2018: 91-121). Örneğin İstanbul belirli koşullar dışında Suriyelilerin kaydının yapılmadığı illerdendir²⁵ ve dengesiz dağılım neticesinde Suriyelilerin kayıtlı oldukları illere gönderilmeleri yönünde girişimler olmuştur. Ancak bunlar Suriyelilerin günlük yaşamlarını sürdürmelerini zorlaştırmış dolayısıyla da haklarından faydalanamamalarına neden olmuştur.²⁶

²⁴<https://www.perspektif.online/tr/siyaset/turkiyedeki-suriyeliler-9-yilin-kisa-muhasebesi.html>

²⁵ <https://www.haberturk.com/icisleri-bakani-soylu-istanbul-da-suriyeli-kaydi-almiyoruz-2501942>

²⁶<https://www.ntv.com.tr/turkiye/istanbuldaki-kayitsiz-suriyeliler-icin-yarin-son-gun,el8As13-e0ev8iboWmRb9w>

Suriyelilerin sayısının sürekli artması ve misafirliğin uzaması yerel halkın yaşanan sorunlardan ötürü Suriyelileri sorumlu tutmasına neden olmaktadır (Erdoğan, 2018: 117-118; Karasu, 2018: 337). Misafir algısını güçlendiren geçici koruma statüsünün oluşturduğu belirsizlik ise özellikle çalışma izni ve hakları konusunda sorunlar yaratmaktadır (Alptekin vd., 2018: 101). Örneğin Suriyelilere yapılan yardımların ve düşük ücretle çalışarak işsizliğe neden oldukları gibi algıların yerel halkı rahatsız ettiği anlaşılmıştır (Aydın ve Durgun, 2018: 519). Bu durumun temelinde Suriyelilerin çalışma izinlerinin olmaması ve ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayamamaları dolayısıyla Arslan vd. (2017: 146) belirttiği gibi geçimlerini sağlayabilmeleri için önemli bir kaynağın halkın ve kamunun yardımları olmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda Akşit vd. (2015: 112) araştırma sonucunda ulaştığı gibi yerel halk hem Suriyelilerin işsizliğin nedeni olarak görmekte hem de Suriyelileri düşük ücretle çalıştırmayı seçmektedir. Bakioğlu vd. (2018: 60-61) Suriyelilerin Ankara'ya göç etmelerinin başında gelen nedenlerden birinin iş imkânları olduğunu; Suriyelilerin yardımla geçinen tembel insanlar oldukları yönündeki yaygın ön yargıları bilerek onları çalıştıran işverenlerin, Suriyelilere iş vererek lütufta bulduklarına inandıklarını ve işçilerin emeklerinin sömürüldüğünü anlaşılmıştır. Aynı araştırmada Türkçe bilmemelerinden ve vasıflı iş tecrübelerinin azlığından dolayı Suriyelilerin genellikle Türkiye'de vasıfsız işlerde çalıştıklarına değinilerek Ankara'da ise Suriyeli zanaatkarların istenmeyen ve zor ayakta kalan Siteler bölgesindeki mobilya gibi sektörleri canlandırdıkları aktarılmaktadır.

Geçici koruma statüsü kendiliğinden çalışma izni vermediğinden göçmenlerin maddi kaynakları zamanla tükenmiştir ve çalışma izni ancak 2016 yılında²⁷ verilmiştir. Başvurulardaki sınırlamalar ve işverenlerin Suriyeliler için çalışma izni almak yerine onları kayıtsız çalıştırması, Suriyelilerin sigortasız ve güvencesiz işlerde çalışmalarına yol açmaktadır (Şimşek, 2018: 380-386). Aynı zamanda kayıtsız çalışan Suriyelilerin herhangi bir iş kazası durumunda bildirimleri yapılmamakta ve tedavi hizmetinden de yararlanamamaktadırlar (Lordoğlu ve Aslan, 2016: 804).

Çalışma izninin olmaması Suriyelilerin kayıt dışı sektörlerde ve işverenlerinin belirledikleri ücretlerde çalışmalarına ve emeklerinin sömürülmesine aynı zamanda sosyal güvenlik hakkından yoksun çalıştırılmalarına neden olmaktadır. Bununla birlikte Suriyelilerin Türkiye genelinde ve yoğun yaşadıkları bölgelerde işsizlik

²⁷Çalışma izni 15/1/2016 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ile düzenlenmiştir.

üzerinde sınırlı etkisi olduğu, bu bölgelerde ucuz işgücü olarak çalıştırılmalarının Türkiye’de kayıt dışı istihdamın yaygın olmasından dolayı özellikle kayıt dışı istihdamı olumsuz etkilediği ifade edilmektedir (Duruel, 2017: 219). Aynı zamanda Suriyelilerin özellikle tarım ve inşaat gibi sektörlerde kaçak yoldan ucuz iş gücü olarak çalıştırılması ülke ekonomisi ve maliyesine de zarar vermektedir (Erdoğan, 2018: 82-130).

Suriyelilerin çoğunun eğitim durumları ve meslekleri hakkındaki bilgilerin kendi beyanlarına dayandığı ve çoğunun ilkokul mezunu ya da hiç okula gitmemiş olduğu ve vasıfsız grupta yer aldıkları belirtilmektedir (TBMM, 2018: 78). Lordoğlu ve Aslan (2016: 806) ise kırsaldan gelen ve vasıfsız olan bu göçmenlerle birlikte kent kökenli ve vasıflı göçmenlerin de bulunduğunu belirtmektedir. Her iki durumda da kalifiye bireylere mesleklerine uygun işlerin bulunması ve Suriyelilerin nitelikli iş gücü olabilmeleri için mesleki yeterliliklerinin desteklenmesi gerekmektedir (Erdoğan, 2018: 84; BMMYK ve BMKP, 2020: 8).

Dil bilmemek ve Türkiye’deki geleceklerinin belirsiz olması Suriyelilerin çalışma yaşamındaki dezavantajlarının devamına neden olmaktadır (Bakioğlu vd., 2018: 60). Ek olarak Suriyelilerin düşük ücretlerde güvencesiz koşullardaki “iletişim gerektirmeyen ve fiziksel güce dayalı” *dilsiz işlerde* çalıştıkları anlaşılmaktadır (Akşit vd., 2015: 111). Dil farklılığının hem toplumsal yaşam hem de Suriyeli çocukların eğitim süreçlerinde neden olduğu iletişim sorunları nedeniyle sosyal uyum noktasında, dil eğitiminin ayrı bir yeri bulunmaktadır (Alptekin vd., 2018: 107).

İstihdam gibi sosyal uyum açısından öncelik verilmesi gereken konulardan bir diğeri Suriyeli çocukların eğitimidir (Kirişçi, 2014: 29). Suriyeli çocukların eğitim hakkına erişimlerinde yaşanan sorunlar (Akşit vd., 2015: 111; Emin, 2016: 21; Taştan ve Çelik, 2017: 38-66; Aydın ve Durgun, 2018: 519; Dağdeviren, 2018: 88) dil bilmemek, göçün yarattığı psikolojik durum, dışlanma, çocuk yaşta evlilik, Suriye’de eğitime önem verilmemesi ve lise eğitiminin zorunlu olmaması, okullardaki karma eğitim sistemi, ekonomik sorunlar ve yoksulluk, çocuk işçiliği, ulaşım ve belirsizlikler olarak sıralanabilir. Taştan ve Çelik (2017: 59) araştırmasında Suriyeli çocukların özellikle devlet okullarında sorunlarının çözümü ve uyum becerilerinin geliştirilmesine yönelik rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetlerine duydukları ihtiyacı vurgulamış ve bu ihtiyacın kayıtsızlık nedeniyle karşılanmasında sorunlar yaşandığını belirtmiştir. Türkiye’de okul çağındaki Suriyeli çocukların sayısı 1.177.721’dir.²⁸UNICEF’e göre

²⁸GİGM 8 Mayıs 2020 verilerine göre. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

çocukların ancak 680 bini okula gitmektedir.²⁹ Okula gitmemek ve eğitimden uzak kalmak birçok riskle birlikte uyum becerilerinin geliştirilmesini ve iş bulma gibi sosyal uyumu kolaylaştırıcı unsurları da engellemektedir (Kızıl ve Dönmez, 2017: 234; Taştan ve Çelik, 2017: 65; TBMM, 2018: 254).

Suriyeli öğrenciler eğitim düzeylerini belgeleyemedikleri için öncelikle okullarda seviyelerini belirlemek için sınavlar yapılmış ve bunlara göre denklik işlemleri yapılarak devlet okullarında, Geçici Eğitim Merkezlerinde (GEM) ve Suriyeliler tarafından açılan özel okullarda eğitimlerine devam etmeleri sağlanmıştır (Emin, 2016: 23; Taştan ve Çelik, 2017: 26-28). Öğrencilerin çoğu dil ve sosyal uyum problemlerinden dolayı Suriye ulusal müfredatı ile eğitim verilen GEM'leri tercih etmiştir (Kızıl ve Dönmez, 2017: 234). 2014 yılında çıkarılan "Yabancılarla Yönelik Eğitim-Öğretim Hizmetleri" adlı Genelge ile 2016-2017 eğitim-öğretim dönemi itibarıyla Suriyeli çocukların eğitimlerine resmi kurumlarda başlamaları kararı alınmıştır. Öğrencilerin uyum sağlamalarını kolaylaştırmak, Türkçeyi öğrenmelerini, yerel halkın çocuklarıyla aynı okullarda eğitim almalarını sağlamak için GEM'lerdeki öğrencilerin devlet okullarına aktarılması yönünde çalışmalar sürmektedir (Kızıl ve Dönmez, 2017: 234; TBMM, 2018: 255; Türk vd., 2018: 809). Aynı zamanda kendi kimliklerini muhafaza edebilmeleri için anadillerini öğrenme imkânı tanınması önemlidir (TBMM, 2018: 92).

Erdoğan (2018: 247-248) Suriyeli çocukların eğitim hayatına en hızlı şekilde katılmalarını sağlayıcı adımlarla birlikte öğretmen ve sınıf sayısı bazında eğitim kapasitesinin yetersiz olduğuna dikkat çekmektedir. Taştan ve Çelik (2017: 44) devlet okullarının fiziksel kapasite yetersizliği nedeniyle kayıt almak istemediklerini, Suriyeli çocukların Türkçe bilmemesinden ve Suriyelilerin sınıflarda istenmemesinden kaynaklanan sorunlar yaşandığını tespit etmiştir. Gencer (2017: 845) bu ve benzeri nedenlerle ortaya çıkan okullaşamama riskinin çeteleşme, çocuk yaşta evlilik, dışlanma, madde bağımlılığı, akran zorbalığı, suça sürüklenme, ayrımcılık, ihmal ve istismar gibi birçok riske maruz kalma ihtimalini artırdığını ve kayıp nesillerin ortaya çıkabileceğini vurgulamaktadır. Düşük gelir de daha fazla aile üyesinin çalışmasına ve çocuk işçiliğine neden olmaktadır. Kâğıt ve plastik toplayıcılığıyla uğraşan Suriyeli yoksul kişilerin ve özellikle çocukların sayısının giderek arttığı belirtilmektedir (Erdoğan ve Ünver, 2015: 76; Çetin, 2016: 1011-1012). Gencer'e göre toplumun tüm gruplarına aynı eğitim olanakları sunulsa bile dezavantajlı grupların içinde

²⁹<https://www.unicefturk.org/yazi/acil-durum-turkiyedeki-suriyeli-cocuklar>

buldukları yetersiz sosyoekonomik koşullar ve karşılaştıkları alt kültür baskısı yüksek bir eğitim seviyesine ulaşmalarını engellemektedir. Bu durum aynı zamanda eğitim kurumlarına atfedilmiş eşitsizliklerin yeniden üretilerek bir kuşaktan diğerine nasıl aktarıldığını ve Suriyeli çocukları bekleyen riskleri de ortaya koymaktadır (Gencer, 2017: 848).

Mesleki eğitim ve daha ileri seviyede eğitimle birlikte dil ve iş becerilerini geliştirmeye yönelik eğitimler de sosyal uyum için önem kazanmaktadır (Ager ve Strang, 2008: 171). Suriyeli öğrencilerin üniversite eğitimlerine ilişkin 2012 yılında yapılan bir düzenlemeyle özel öğrenci olarak eğitim alabilmeleri sağlanmıştır (Dinçer vd., 2013: 25). Ancak 2011'den sonra diploma denkliği konusunda sorunların yaşanmaya başladığı belirtilmektedir (TBMM, 2018: 124). Aynı zamanda yabancıların çalışmasının yasak olduğu mesleklerin³⁰ varlığı da Suriye'de bu alanlarda eğitim almış ya da almakta olan ve Türkiye'ye göç etmiş bireylerin kendi mesleklerinde çalışamamalarına neden olmaktadır.

Gönüllüler ve birçok STK tarafından (Taştan ve Çelik, 2017: 35) mesleki ve dil eğitimi konusunda çalışmalar yapılmaktadır (Duman, 2019: 351). Türkiye'ye sığınan ilk yıllarda Türkiye ve Suriyeliler tarafından sürecin öngörülememesi, Türkçe öğrenme konusunda adımlar atılmamasına neden olsa da bu çalışmalar sayesinde yetişkinlerin dil öğrenme konusunda daha istekli hale geldikleri belirtilmektedir (Dinçer vd., 2013: 25). Aynı zamanda Suriye'de bazı ideolojilerde eğitim alan Suriyeli öğrencilerin ve yetişkinlerin rehabilitasyonu ile birlikte (Kızıl ve Dönmez, 2017: 234-235) eğitimcilerin eğitilmesi ve eğitim sisteminin çokkültürlülüğe uygun olarak düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir (Duman, 2019: 348-349; Akarçay-Ulutaş ve Kırılıoğlu, 2020). Ek olarak örgün eğitim, mesleki eğitim ve dil eğitimiyle birlikte Suriyelilerin psikolojik ve manevi yönden desteklenmesi için din eğitimi de gerekli görülmektedir (Duman, 2019: 348).

Çalışmada buraya kadar ifade ettiğimiz geçici koruma ve misafir yaklaşımı, çalışma, gelir, barınma, dil bilmeme, eğitim gibi aralarında sürekli etkileşim olan ve sağlığın belirleyicileri olarak ifade edilen bu alanların bir diğer boyutu sağlık hizmetlerine erişimdir (Sağlık Bakanlığı, 2011: 6). Kamp dışında yaşayan kayıtlı ya da kayıtsız tüm Suriyelilerin sorunlarının çözümü için atılan ilk adım sağlık alanında olmuştur (Kirişçi, 2014: 24). 2013 yılında yalnızca 10 ilde³¹ yaşayan Suriyelilerin -kayıtsız Suriyelilerde

³⁰ <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/turk-vatandaslarina-hasredilen-meslekler/>

³¹AFAD'ın Suriyeli Misafirlerin Sağlık ve Diğer Hizmetleri Hakkında Genelgesi çerçevesinde hizmet verilen iller: Adana, Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Mardin, Osmaniye ve Şanlıurfa.

dâhil olmak üzere- Türk vatandaşlarına sağlanan sağlık hizmetlerinden faydalanabilmeleri için sağlık hizmetlerinin kapsamı genişletilmiştir. Aynı yıl içinde Genelge'nin kapsamına 81 il dâhil edilmiştir. Uygulamada illere ve sağlık hizmetlerine göre farklılıklar, özel kurumların Genelge'ye aykırı davranabilmeleri, sağlık personelinin sayıca yetersizliği gibi sorunlar yaşanmıştır (Dinçer vd., 2013: 24-25).

GKY ve 2015 yılında son halini alan bir Yönerge³² çerçevesinde Suriyelilere yönelik sağlık hizmetleri düzenlenmiştir (TBB, 2016: 77). Sağlık sigortasının geçici koruma altındaki bireylerin kayıtlı olduğu ilde geçerli olacağı belirtilmiştir. Suriyelilerin birinci basamak sağlık kuruluşlarına başvurabilecekleri ve burada gerekli görülmesi halinde ikinci ve üçüncü basamak sağlık kuruluşlarına başvuru yapabilecekleri ve aynı şekilde sevk işlemlerinin de bu şekilde yapılacağı ifade edilmiştir. Kayıtlı olan Suriyelilere sağlık hizmetlerinin ücretsiz-katkı paysız olduğu, kayıtlı olmayanlar için ise acil ve bulaşıcı hastalık durumlarında gerekli tedaviye başlanacağı belirtilmiştir. TBB (2016: 46) savaş nedeniyle akut solunum yolu enfeksiyonlarına bağlı hastalıkların ve ölüm oranlarının arttığını ve ishal, tüberküloz gibi bulaşıcı hastalıklara dair Suriyelilere ait verilerin olmadığını; diğer taraftan TBMM (2018: 135) ise Suriyelilerin herhangi bir bulaşıcı hastalığı olmadığını ifade etmiştir.

DSÖ'nün³³ de vurguladığı gibi sağlık, bireylerin fiziksel sağlıklarıyla birlikte psikososyal olarak tam bir iyilik halini içermektedir ve bireylere yönelik sunulan sağlık hizmetleri bir bütün olarak önem taşımaktadır. GKY'de madde bağımlılığı veya psikolojik sorunları olanlara yönelik gerekli sağlık tedbirlerinin alınacağı ve psikososyal destek hizmetlerinin sağlanacağı belirtilmiştir.

TBMM (2018: 134-135) Suriyelilerin çoğunun sağlık hizmetlerinde yaşadığı sorunun Türkçe bilmemek ve sağlık personelleri için de Arapça bilmemek olduğunu ve bu durumun hizmetin etkililiğini azalttığını, aynı zamanda Suriyelilerin başvurabilecekleri sağlık kurumlarına dair bilgilendirilmeleri gerektiğini ve çoğunun travma sonrası stres bozukluğu yaşadığını belirtmiştir. Ek olarak savaş ve teröre bağlı travmaları olan bireyler tedavi edilmediklerinde travmanın kuşaktan kuşağa aktarılabilen doğası aile destek hizmetleri gibi aile sistemine yönelik çok boyutlu ve multidisipliner psikososyal destek hizmetlerinin ve ihtiyaca uygun politikaların oluşturulmasını gerektirmektedir (Kaitz vd., 2009: 171).

³²04.11.2015 tarihinde güncellenen Geçici Koruma Altına Alınanlara Verilecek Sağlık Hizmetlerine Dair Esaslar Yönergesi

³³ Dünya Sağlık Örgütü

Erdoğan (2017: 35) Suriyelilerin en çok memnun oldukları hizmetin sağlık olduğunu tespit etmiştir. Yücel vd. (2018: 29-36) Suriyeli kadınların sağlık alanındaki ihtiyaçlarını hizmetlere erişim, koruyucu ve kadına özel bakım ve psikososyal destek olarak üç grupta ele almıştır. İllere göre bu hizmetlere erişimdeki farklılıklar -özellikle psikososyal destek hizmetinde- dikkat çekici olmakla birlikte kadınların sağlık hizmetlerine erişim ve memnuniyet düzeyi yüksek bulunmuştur. Yine aynı çalışmada kimliğin olmamasının, dil bilmemenin ve ikametinin başka bir ilde olmasının sağlık hizmetlerine erişememe nedenleri arasında olduğu anlaşılmıştır.

Göç çalışmalarında bütünlük ve kapsam açısından göç süreçlerinin göç öncesi, eylemi/sırası ve sonrası süreçler olarak ele alınması gerekmektedir (Gencer, 2019a). Dolayısıyla mültecilik deneyimi göç öncesi, sırası ve sonrasında pek çok stres unsurunu, travmatik olayı barındırmakla birlikte Suriyeliler arasında yaygın olan ve kültürle ilişkilendirilen çocuk yaşta evlilik, henüz biyopsikososyal gelişimini tamamlamamış çocukların sağlığını olumsuz etkilemektedir. Suriyeli kadınlar arasında 15 yaşından önce evlendirilenlerin olduğu, özellikle 2010'dan sonra ilk evlenme yaşının düştüğü, aynı zamanda akraba evliliği ve çok eşliliğin yaygın olduğu tespit edilmiştir (HÜNEE, 2019: 31-33). Türk Medeni Kanunu'na göre resmi nikah esastır. Hısımlar arasında evlilik için kısıtlama bulunmaktadır ve olağanüstü durumlarda bile 16 yaşını doldurmamış çocuk evlenemez ve çok eşlilik yasaktır. Ancak 2011'de başlayan göçten önce de sınır illerinde bu "evliliklerin" yapıldığı ve göçle birlikte devam ettiği aynı zamanda Suriyeli olmanın kız çocuklarının cinsel istismara ve kadınların cinsel şiddete uğramaları için başlı başına bir neden olduğu anlaşılmaktadır (MAZLUMDER, 2014: 31-34).

Aynı zamanda Suriyelilerin medeni haklarına dair yasal düzenlemelerin yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Biner ve Soykan, 2016: 13). Örneğin, Suriyeliler Türkiye'de evlenebilmektedir. Suriye'de evlenmiş çiftler ise TBMM'ye (2018: 122) göre Türkiye'de boşanamamaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına (2016: 105) göre ise Suriyeliler Türkiye'de boşanabilmektedir. Diğer taraftan Türkiye'de polijini yasak olmasına rağmen Suriye'de bir erkeğin dört kadınla evlenmesi mümkündür (TBMM, 2018: 138). Tüm bunlar Türkiye'de yaşayan özellikle Suriyeli kadınların ve çocuklarının mağduriyetine neden olmaktadır.

Tüm dünyayı etkisi altına alan DSÖ'nün pandemi ilan ettiği Koronavirüs salgınına karşı hijyene dikkat etme, mümkün olduğunca evde kalma ve sosyal mesafe gibi önlemler alınması gerekmektedir. Yapılan araştırmalara bakıldığında ise Suriyelilerin

çoğunun içme sularını ev/bahçelerindeki şebekelerden sağladıkları, evlerinde ortak kullanılmayan kanalizasyona bağlı tuvaletlerinin olduğu ancak bazı kamplarda tuvaletin olmadığı tespit edilmiştir (HÜNEE, 2019: 13-14). Salgın sürecinde 1,7 milyon Suriyelinin SUY'dan³⁴ yararlandığı, Suriyelilerin salgın sürecinde işyerinde ayrımcı tutumlara maruz kaldıkları, işlerini kaybedenlerin geçinemedikleri ve hijyen malzemeleri bulunmayanların olduğu aktarılmaktadır.³⁵ Yücel vd. (2018: 24-26) tarafından yapılan araştırmada illere göre farklılıklar bulunmakla birlikte Suriyeli kadınların çoğunun aylık gelirlerinin giderlerini karşılamaya yetmediği, ev sahibi olmadıkları için kirada oturmak zorunda kaldıkları, yüksek kiralar ve faturalar gibi masrafları ödemekte zorlandıkları ve genellikle kiralarını ödeyemedikleri anlaşılmıştır. Bu nedenle başka ailelerle birlikte yaşamının aileler için de bir çözüm olarak görüldüğü tespit edilmiştir. Aynı zamanda salgın sürecinde pek çok risk içeren bu sorunları Scudder'in yerleşime bağlı olarak ortaya çıkan fiziksel stres kavramlaştırmasıyla değerlendirmek mümkündür.

3. Aşama: Bu aşama ekonomik kalkınma ve topluluk oluşumu aşamasıdır. Bu aşamada etkili değişiklikler ancak risk almamadan risk almaya geçişin sağlanması ve sürdürülmesi ile ilgilidir. Bir yıl içinde bu aşamaya geçenler olabileceği gibi hiç geçemeyenler de olabilmektedir. Yeniden yerleşimcilerin üçüncü aşamaya geçebilmesi köklü davranış değişikliği ve sosyal ve ekonomik kalkınma fırsatlarıyla ilgilidir. Bu aşamanın ön koşulu, yerleşimcilerin kendi yaşam alanlarında rahat ve evlerinde gibi hissetmeleri ve ekonomik olarak kendi kendine yeterli hale gelmeleridir. Hükümet politikalarının risk almayı destekleyici ya da kısıtlayıcı olması bu aşamaya geçişi ve ilerlemeyi etkilemektedir (Scudder ve Colson, 1980'den akt. Scudder, 2005: 36; Scudder, 1993: 133; Scudder, 2005: 32-37).

Göç eden bireylerin ve ailelerinin ekonomik olarak kalkınabilmeleri için mümkün olan en kısa sürede çevreleri hakkında bilgilendirilmeleri ve eğitim almaları önem taşımaktadır. Böylece beceri, yeterlilik ve dil öğrenme durumlarının belirlenmesi ve mesleklerine uygun iş bulmaları ya da yeni alanlarda istihdam edilebilmeleri için desteklenmeleri mümkün olmaktadır. Aynı zamanda bu sürece iş verenlerin de dahil edilmesi önerilmektedir (UGÖ, 2017: 5-6).

Başlangıçta riskten kaçınan yerleşimcilerin çoğu bu aşamada risk alma davranışları geliştirebilir ve sosyal tabakalaşma gibi ekonomik farklılıklar artabilmektedir (Scudder

³⁴2016 yılından itibaren Suriyelilere yapılan tek mali destek AB'nin finanse ettiği Sosyal Uyum Yardım Programıdır. Hanelere kişi başına aylık 120 lira destek verilmektedir.

³⁵<https://www.dw.com/tr/pandemi-döneminde-türkiyede-göçmen-ve-mülteciler/a-53098563>

ve Colson, 1980'den akt. Scudder, 2005: 36). İkinci aşamadan bu aşamaya geçiş göçten önce ülkelerinde icra ettikleri mesleki becerilere uygun işlerde çalışmaları ve mülk edinme şeklinde olabilmektedir. Yeniden yerleşimcilerin çok azı büyükşehirlerde çeşitli ev ve şirketlere yatırımlar yaparken tarımla uğraşanlar daha çok çalışma fırsatı bulabilecekleri yerlere göç etmektedir (Scudder, 1993: 133-134).

Suriyeliler Türkiye'de mülk edinmemektedir (TBMM, 2018: 123). Aynı zamanda savaşın da etkisiyle mali birikimlerinin hızla tükenmesi sonucunda yoksullaşmışlardır (Erdoğan, 2018: 80-190). Ücreti karşılanamadığı için zorunlu ilaçların dahi alınamaması, hastane ve tedavi masraflarının önemli ölçüde borçlanmalara neden olması (Gencer, 2019a), kira ödeyemedikleri için sokakta ya da başlarını sokacak herhangi bir yerde yaşamaları (Dinçer vd., 2013: 23) ek olarak ucuz iş gücü olarak çalışmaları göçmenlerin sosyal uyumunu olumsuz etkilemektedir (Ark-Yıldırım ve Özer-Yürür, 2019: 38). Suriyeliler Türkiye'de her meslekte çalışmamaktadır³⁶ ve daha çok tarım, hayvancılık, imalat ve sanayi sektörlerinde nitelik gerektirmeyen işlerde çalışmaktadır (Erdoğan ve Ünver, 2015: 61). Erdoğan (2017: 33) araştırmasında Türkiye'de çalışan Suriyelilerin %9'unun kendi iş yerini açtığını, % 43,1'inin gündelik işlerde, % 40,7'sinin düzenli işlerde ve % 6,2'sinin mevsimlik işlerde çalıştığını tespit etmiştir.

Diğer taraftan Bakioğlu vd. (2018: 61) iş yeri açan Suriyelilerin yaşam kalitelerinin arttığını, aynı zamanda başkalarına da iş imkânı sağladığını; Şimşek (2018: 382-383) ise kendi iş yerlerini açanların kayıt dışı çalışmak zorunda kalanlara göre daha kolay uyum sağladığını, eğitim ve sağlık gibi haklara daha kolay eriştiklerini, ekonomik sıkıntı yaşayanların haklara erişim noktasında da sorun yaşadıklarını saptamıştır. Ancak kendi iş yerlerini açan Suriyelilerin Yabancı Tanıtım Kartlarının hemen iptal edilmesi Suriyelileri destekleyici olmaktan uzak bir görüntü çizmektedir (TBMM, 2018: 121).

TBMM (2018: 259-260) raporunda Suriyelilere ait birçok işletmenin ihracat faaliyetleri ve istihdama katkısının ülke ekonomisine olumlu etkileri olduğunu belirtmiştir. Aynı raporda Uluslararası İşgücü Kanunu'na göre *"eğitim düzeyi, mesleki deneyimi, bilim ve teknolojiye katkısı, Türkiye'deki faaliyetinin veya yatırımının ülke ekonomisine ve istihdama etkisi"* olacağı düşünülen yabancılara Turkuaz Kart verildiği ancak geçici

³⁶<https://www.ailevecalisma.gov.tr/uigm/calisma-izni/yabancilara-yasak-meslekler/>

koruma altında oldukları için Suriyelilere süresiz çalışma hakkı, eşine ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarına ikamet izni veren bu kartın verilmediği belirtilmiştir.

Yerleşimciler bu aşamada çocuklarının eğitimlerine yatırım yapma ve kendi kendilerine yardım temelinde eğitim ve sağlığın geliştirilmesine istekli olabilmektedir. Belediye meclisleri, ihtiyaçlarına uygun sendika, dernek ve kooperatifler oluşturabilmektedirler. Ülkemizdeki Bursa milletvekili adayı gibi³⁷ kendilerini temsil edecek liderler çıkarabilirler (Scudder, 2005: 37-38). Göçmenlerin toplumlarındaki ekonomik, sosyal, politik ve kültürel yaşama katılımının önündeki engeller, yerel halk ile göçmenler arasındaki gerilim riskini artırabilmektedir. Aynı zamanda katılımı engelleyici politikalar dışlanmaya yol açabilmektedir (UGÖ, 2017: 4).

Ekonomik kalkınma ile birlikte sosyal kalkınma fırsatlarının eş güdümlü ilerlemesinin hedeflenen kalkınmanın etkili olması için gerekli olduğu belirtilmektedir (Weil ve Gamble, 2002'den akt. Duyan, 2014: 403). Toplumun gelişebilmesi ve iyilik halinin gerçekleştirilebilmesi için toplumun örgütlenmesi, çevredeki kaynakların ve yerleşimcilerin kaynaklarının harekete geçirilmesi gerekmektedir (Zastrow, 1999'dan akt. Duyan, 2014: 404). Örneğin Türkiye'deki diğer yabancılar gibi geçici korunan Suriyelilerin de Sendikalar Kanununa göre sendika kuramaması çalışma hakkında yaşanan sorunların ve emek sömürsünün devamına neden olurken güçlenmelerini engellemektedir.

Aynı zamanda bu aşamada hanelerin iyileşmesi bir diğer göstergedir. Çoğunluğun arzuladığı televizyon gibi ev içi eşyalara sahip olmaları beklenmektedir (Scudder, 1993: 133). HÜNEE (2019: 9-16) kampta ve kamp dışında kalan toplam 1826 Suriyeli haneyi incelemiş ve sosyoekonomik durumun göstergesi olarak kabul edilen mallar arasında en yaygın ev aletinin çamaşır makinesi olduğu, örneklemin yarısında uydu yayını, yarıya yakınında ütü ve internet bağlantısı olduğu tespit edilmiştir.

Bunlara ek olarak Scudder'in kalkınma ve topluluk oluşumu olarak belirlediği bu aşamada daha verimli sonuçlar alabilmek için Gencer'e (2019c: 75) göre mülteci ve sığınmacıların farklılıklarını, çeşitliliklerini ve dezavantaj yaratan durumlarını hem doğru ve hoşgörülü biçimlerde yönetebilmek hem de mevcut özellikleri güçlendirebilmek adına kültürel yetkinlik ve sosyal işlevsellik gibi kritik kavramları da dikkate almak gerekmektedir. Benzer şekilde UGÖ (2017: 7) da başarılı bir sosyal uyum için sosyal işlevselliğe işaret ederek göçmenlerin ülkeye girmelerinden itibaren

³⁷ <https://www.haberler.com/suriyeli-is-adami-ak-parti-den-milletvekili-adayi-10876208-haberi/>

desteklenmelerini ve toplumda kültürlerarası diyalogun ve kültürel çeşitliliğin bir zenginlik olduğu anlayışının geliştirilmesine yönelik araçların geliştirilmesini önermektedir. Aynı zamanda ayrımcılık ve yabancı düşmanlığının yarattığı özellikle sosyal uyum için öncelikli olan ve Scudder'in de üçüncü aşamasının temelini oluşturan istihdam ve kalkınma alanındaki sosyal adaletsizliklerin ortadan kaldırılması için uzun vadeli uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2016: 92; UGÖ, 2017: 8).

4. Aşama³⁸: Scudder'in çerçevesinde tüm süreç iki nesil sürmektedir. Bu aşamada yeniden yerleşimciler varlıklarını çocuklarına devretmektedir (Scudder, 2005: 33).

Diğer bölümlerde ifade ettiğimiz gibi Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı oldukları kabul edilmektedir. Türkiye'de kalmaları ya da başka bir ülkede yaşamlarına devam etmeleri halinde de öncelik verilmesi gereken konulardan biri vatansızlıktır. Vatansızlık doğum kaydının olmaması ya da herhangi bir ülkenin vatandaşı olmama gibi pek çok nedenden kaynaklanabilmektedir. Geçici barınma merkezlerinde ve şehirlerde doğum kayıtlarının geç yapıldığı (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2016: 106), sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan sorunlardan dolayı doğum kayıtlarının yapılmadığı (Mutlu vd., 2016: 76) aynı zamanda kamp dışı gibi kampta doğan çocuklar arasında da doğum kaydı olmayanların bulunduğu anlaşılmaktadır (HÜNEE, 2019: 10-19). Doğum kayıtlarının olmaması çocukların vatansız kişiler olma riskini doğurmakta ve pek çok hak ihlaline uğramalarına neden olmaktadır (UGÖ, 2013: 95).

Öte yandan Türkiye'de vatandaşlık verilen Suriyelilere dair verilerin paylaşıldığı bir sistem olmadığından ancak 2019 yılına ait verilere ulaşılabilmektedir. Buna göre 19 Eylül 2019 tarihine dek Türkiye'de 450 bin Suriyeli bebek doğmuş ve 30 Aralık 2019'a dek toplam 57 bin çocuğa vatandaşlık verilmiştir.³⁹ Türkiye'de doğan Suriyeli çocuklara ebeveynlerinin Suriye vatandaşı olduklarını belgeleyecek kimlikleri olmadığı için Suriye vatandaşlığı verilemediği (Dinçer vd., 2013: 20) ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun yabancı ebeveynlerin çocuklarının doğumla kazanılan vatandaşlığa dair maddesi⁴⁰ uygulanmadığı için doğan Suriyeli çocukların vatansız statüsünde oldukları anlaşılmaktadır (TBMM, 2018: 125-265).

³⁸ Scudder bu aşamada ikinci nesle yer vermektedir. Benzer şekilde bu çalışmada da Türkiye'de doğan geçici koruma altındaki Suriyeli çocuklar özelinde ikinci nesle odaklanılmıştır. Ancak geçici koruma altındaki Suriyelilerin çoğunun henüz ikinci aşamada olması ve Türkiye'de doğan Suriyeli çocuk sayısı göz önünde bulundurularak dördüncü aşamada vatansızlık konusu ele alınmıştır.

³⁹ <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>

⁴⁰ "Türkiye'de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşdır." (Madde 8)

Scudder'in Çerçevesine Eleştirel Bakış

Scudder'in çerçevesine yapılan temel eleştiriler çerçevenin özel durumları içermeyen genelleyici yapısı ve yeniden yerleşimin aşamalara ayrılmasına yöneliktir. Özellikle benzerlikler ile farklılıklara dikkat çeken ve çerçevenin öngörmediği farklılıklara dair eleştiriler Scudder'e göre haklı olmakla birlikte çerçevenin yeniden yerleşim sürecini genel olarak açıklayabilmesi onun başarılı olduğunun göstergesidir. Diğer bir eleştiri olan aşamalar ise koşullara göre değişebilmektedir (Scudder, 2005: 41-44). Scudder'in dört aşamasını zaman ve davranışsal olarak destekler nitelikteki Stein (1981: 325-326) mültecilerin yeniden yerleşimini ilk birkaç ay, bir-ikinci yıl, dört-beş yıl sonra, on yıl ve sonrası şeklinde dört zaman dilimine ayırmaktadır.

Scudder çerçevesini başarılı yeniden yerleşim vakaları üzerinden geliştirmiştir. Dünyada istemsiz yeniden yerleşimlerin çoğu başarısız olduğundan çerçevenin bunlara değinmemiş olmasının çerçeveyi daha etkisiz kıldığı yönünde görüş bulunmaktadır (Cernea, 2000: 15). Benzer şekilde Scudder (2005: 47-48) de çerçevenin en büyük zayıflığının bu olduğu ve kendi çerçevesi ile Cernea tarafından geliştirilen yoksulluk riskleri ve yeniden yapılanma modelinin birlikte kullanılmasının zayıflığı giderebileceği görüşündedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma ülkelerindeki iç savaş nedeniyle yerinden edilen ve ülkelerini terk ederek Türkiye'ye sığınan Suriyelilerin geçici olmadıklarının anlaşılmasıyla birlikte giderek önem kazanan sosyal uyum konusuna bir bakış açısı sunmayı amaçlamaktadır. Scudder'in çerçevesi Suriyelilerin yeniden yerleşimleri ile birlikte sosyal uyumu değerlendirmek üzere uyarlanmıştır.

Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı'ya göre göçler arasındaki ayrım iki etkene göre yapılabilir: Güvenlik ihtiyacının düzeyi ve göç eden nüfusun büyüklüğü (Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019: 16). Bu bağlamda kalkınmaya bağlı yerinden edilenler ile Suriyelilerin göçü zorunlu ve kitlesel olması açısından benzerdir. Suriyelilerin göçü kitlesel olmakla birlikte güvenlik ihtiyacı yüksek olan başka bir ülkeye ve aniden yöneldiği için "akın" olarak değerlendirilen (UGÖ, 2013: 9) uluslararası bir göçtür. Suriyelilerin yeniden yerleşimleri ve sosyal uyumlarının değerlendirilmesinde Scudder'in çerçevesi uyarlanırken bu farklılıklarla birlikte özellikle ülkenin göç politikası ve uygulamalarının Suriyeliler ile Türk toplumu açısından geçicilik ve belirsizlik yarattığı ve sosyal uyumu azaltan en önemli etkenin geçici koruma statüsü olduğu anlaşılmıştır. Bunun nedeni statünün Suriyelilerin Türkiye'de kendilerine bir yaşam ve gelecek kurmalarını

engellemesi, uluslararası göç politikası ile birlikte ulusal göç politikasının Suriyelilerden sonra yapılan düzenlemeler de dâhil olmak üzere geçicilik etrafında şekillenmesinden dolayı sosyal uyumu hedeflememesidir. Kalıcılığı giderek artan ancak geçicilik çerçevesinde yaşayan Suriyelilerin sosyal uyumunun artırılması için statü değişikliğinin gerekli olduğu anlaşılmıştır.

Scudder'in çerçevesine göre değerlendirildiğinde ise birinci aşamanın Suriyelilerin göçü açısından gerçekleşmediği söylenebilir. Suriyeliler açısından yer değiştirme kararında ve yeni yerleşilecek yerin belirlenmesinde güvenlik ihtiyacını karşılamak ve Türkiye'nin uyguladığı açık kapı politikası belirleyici olmuştur. Aynı zamanda Suriyelilerin kayıtlarının tutulmaması, 2011 yılında ve göçün devam ettiği yıllarda herhangi bir yerleştirme politikasının yapılmaması gibi nedenler bu aşamanın odağında yer alan göç edenlerin kuracakları yeni yaşamı belirlemeye yönelik aktif katılımlarının, kendi kaderini tayin hakkını kullanabilmelerinin sağlanamadığını göstermektedir. Suriyelilerin Türkiye'deki yeni kuracakları yaşamın ve bu yaşamın Türkiye'de ne kadar süreceğine dair geçicilikle birlikte gelen belirsizliklerin neden olduğu stresin birinci aşamanın bir sonucu olarak ikinci aşamada devam ettiği anlaşılmaktadır. Zorunlu ve uluslararası göç ile geçici koruma statüsü psikolojik strese, barınma ve yaşam koşulları fizyolojik strese ve özellikle çalışma koşulları ve emek sömürsü sosyokültürel strese neden olmaktadır. Dil bilmemek önemli bir sorun olarak karşımıza çıkarken yerleştirme politikasının olmaması istihdam, barınma, eğitim, sağlık gibi alanlarda hem Suriyeliler hem de yerel halk açısından sorunlara neden olabilmektedir. Suriyelilerin şehirlerde yaşaması sosyal uyumu artırmaktadır. Ancak yerel halkla yaşanan sorunların, özellikle emek sömürsünün sosyal uyumu azaltan ve Suriyelileri Türkiye içinde göç etmeye itebildiği anlaşılmıştır.

Sosyal uyumun sağlanabilmesi için gerekli olan istihdam ikinci ve üçüncü aşamanın konusudur. Sosyal uyumun artırılmasında etkili olan çalışma izinleriyle ilgili düzenleme ise 2016 yılında yapılmıştır. Suriyelilerin kendilerine bir yaşam kurmaları için yeterli gelire sahip olmamaları stres yaşamalarına, risk almaktan ziyade risk almama davranışı geliştirmelerine neden olmaktadır. Çalışmada yer verildiği gibi Suriyelilerin canlandırdığı sektörlerin olması göçün güçlü yönlerinin anlaşılmasını sağlamaktadır ve mesleklerine uygun işlere ve mesleki yeterliliklerinin geliştirilmesine yönelik fırsatlara ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Suriyelilerin Scudder'in çerçevesindeki üçüncü aşamaya geçişle birlikte kendilerine yetebilirliklerinin oluşması ile emek sömürsü ve yoksulluk gibi kalkınmayı engelleyici sorunların çözümüne yönelik girişimlerde bulunmaları mümkün görünmektedir. Ancak bunun geçici

korumanın bu haliyle mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Scudder'in dördüncü aşaması ise bu çalışmada Scudder'den farklı olarak ele alınmış ve vatansızlığa dikkat çekilmiştir.

Sonuç olarak Scudder'in çerçevesi neticesinde Suriyelilerin durumu tekrar değerlendirildiğinde ve yukarıdaki aşamalarda detaylı bir şekilde tartışılan konular da düşünüldüğünde Suriyelilerin genelinin ikinci ve üçüncü aşama arasında sıkışıp kaldıkları söylenebilir. Özellikle üçüncü aşama ile birlikte sosyal uyumun daha da kolaylaşacağı öte yandan sosyal uyumu azaltan devlet politikasının geçicilik etrafında şekillenmeye devam etmesi halinde Suriyelilerin ikinci aşamada kalacağı anlaşılmıştır. Geçici koruma statüsünün insan hakları ve sosyal adaleti temel alan yeni politika ve programlar ile dönüştürülmesi ve belirtilen noktalara ilişkin yapısal çözümlerin üretilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2016). Göçmenlerin kültürel entegrasyonu. A. Esen& M. Duman (Ed.) içinde *Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler ve öneriler* (s. 171-194). İstanbul: WALD.
- AFAD (2013). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar, 2013 saha araştırması sonuçları. Ankara: AFAD.
- Ager, A. & Strang, A. (2008). Understanding integration: A conceptual framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166-191.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2015). Avrupa'da geçici koruma rejimi örnekleri. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2016). Türkiye'de geçici koruma statüsündeki Suriye vatandaşlarına yönelik sosyal uyum ve psikososyal destek çalışmaları koordinasyon ve planlama çalıştay. Ankara: ASPB.
- Akarçay-Ulutaş, D. & Kırlioğlu, M. (2020). Sosyal hizmetin gözünden sosyal uyum için bir öneri: Çokkültürlü eğitim. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), 677-698.
- Akıncı, B., Nergiz, A. & Gedik, E. (2015). Uyum süreci üzerine bir değerlendirme: Göç ve toplumsal kabul. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Akşit, G., Bozok, M. & Bozok, N. (2015). Zorunlu göç, sorunlu karşılaşmalar: Hisar köyü, Nevşehir'deki Suriyeli göçmenler örneği. *Maltepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 92-116.
- Alptekin, K., Akarçay-Ulutaş, D. & Ustabaşı-Gündüz, D. (2018). Konya'da geçici koruma altında yaşayan Suriyeliler üzerine bir çalışma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 87-114.
- Apak, H. (2014). Suriyeli göçmenlerin uyumu ve gelecek beklentileri: Mardin örneği. (Yüksek Lisans Tezi) Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- Ark-Yıldırım, C. & Özer-Yürür, Y. Y. (2019). Uluslararası göçmenlerin Türkiye'ye uyumu yasal düzenlemeler ne derece uyumu/entegrasyonu hedefliyor? *Uluslararası Siyaset Bilimi ve Kentsel Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 19-41.

- Arslan, İ., Bozgeyik, Y. & Alancioğlu, E. (2017). Göçün ekonomik ve toplumsal yansımaları: Gaziantep'teki Suriyeli göçmenler örneği. *İlahiyat Akademi Dergisi*, 3(4), 129-148.
- Avrupa Konseyi (2008). Towards an active, fair and socially cohesive Europe. Report of high level task force on social cohesion. Strasbourg.
- Aydın, A. H. & Durgun, S. (2018). Kahramanmaraş'taki Suriyeli sığınmacıların yerel halk tarafından sosyo-ekonomik ve politik açıdan değerlendirilmesi. *KSÜSBD*, 15(2), 501-526.
- Bakioğlu, A., Artar, F. & İzmir, H. (2018). Ankara'daki Suriyelilerin mültecilik deneyimleri: Göç, gündelik yaşam, geçim deneyimleri ve sosyal dışlanma. Ankara: Sosyoloji Derneği.
- Barın, H. (2019). Türkiye'deki Suriyelilerin entegrasyonunda sivil toplum kuruluşlarının rolü: Ankara örneği. (Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Biner, Ö. & Soykan, C. (2016). "Bize misafir dediler. Söyleyiniz, kimdir misafir? Var mıdır kanunda karşılığı?": Suriyeli mültecilerin perspektifinden Türkiye'de yaşam. <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/SURIYELI-MULTECILERIN-PERSPEKTIFINDEN-TURKIYE-DE-YASAM.pdf>
- BMMYK & BMKP (2020). Bölgesel mülteci ve dayanıklılık planı (3RP) 2019-2020 Türkiye.
- Buz, S. (2008). Türkiye'deki sığınmacıların sosyal profili. *Polis Bilimleri Dergisi*, 10(4), 1-14.
- Cernea, M. M. (2000). Risks, safeguards, and reconstruction: A model for population displacement and resettlement. M. M. Cernea ve C. McDowell (Ed.), içinde *Risks and Reconstruction Experiences of Resettlers and Refugees* (s.11-55). Washington, DC.: The World Bank.
- Cernea, M. M. & McDowell, C. (2000). Reconstructing resettlers and refugees livelihoods. M. M. Cernea ve C. McDowell (Ed.) içinde *Risks and Reconstruction Experiences of Resettlers and Refugees* (s. 1-10). Washington, DC: The World Bank.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 129-142.
- Çetin, İ. (2016). Suriyeli mültecilerin işgücüne katılımları ve entegrasyon: Adana-Mersin örneği. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(4), 1001-1016.
- Dağdeviren, G. (2018). Suriyeli sığınmacıların entegrasyon süreci ve sorunları: Elazığ örneği. (Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Deniz, A. Ç., Hülür, A. B. & Ekinci, Y. (2016). Göç, strateji ve taktik: Suriyeli sığınmacıların gündelik hayat deneyimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1077-1087.
- Dinçer, O. B., Federici, V., Ferris, E., Karaca, S., Kirişçi, K. & Özmenek Çarmıklı, E. (2013). Suriyeli mülteciler krizi ve Türkiye sonu gelmeyen misafirlik. Ankara: USAK ve Brookings Enstitüsü.
- Duman, T. (2019). Toplumsal uyum için eğitimin önemi: Türkiye'deki Suriyeliler. *SEFAD*, 41, 343-368.
- Duruel, M. (2017). Suriyeli sığınmacıların Türk emek piyasasına etkileri fırsatlar ve tehditler. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 207-222.
- Duyan, V. (2014). Sosyal hizmet temelleri yaklaşımları müdahale yöntemleri. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Emin, M. N. (2016). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitimi - Temel Eğitim Politikaları. İstanbul: SETA.
- Ercan, F. Z. (2014). The social and spatial impacts of large expropriation projects in rural areas: The case of the Malatya Çat Dam. (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Şehir Üniversitesi, İstanbul.

- Ercan, F. Z. (2018). Suriyeli sığınmacı çocukların eğitim sorunları ve okul sosyal hizmeti. (Doktora Tezi) Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Erdoğan, M. M. & Ünver, C. (2015). Türk iş dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler konusundaki görüş, beklenti ve önerileri. Ankara: TİSK.
- Erdoğan, M. M. (2017). Suriyeliler barometresi- 2017 yönetici özeti (Taslak). <https://mmuraterdogan.files.wordpress.com/2016/06/suriyeliler-barometresi-yc3b6netici-c3b6zeti.pdf>
- Erdoğan, M. M. (2018). Türkiye'deki Suriyeliler toplumsal kabul ve uyum. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Erdoğan, M. M. & Çorabatır, M. (2019). Suriyeli mülteci nüfusunun demografik gelişimi, Türkiye'deki eğitim, istihdam ve belediye hizmetlerine yakın gelecekte olası etkileri. UDRA Programme Research Panel.
- Gencer, T. E. (2017). Göç ve eğitim ilişkisi üzerine bir değerlendirme: Suriyeli çocukların eğitim gereksinimi ve okullaşma süreçlerinde karşılaştıkları güçlükler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(54), 838-851.
- Gencer, T. E. (2019a). Göç süreçlerindeki çocukların karşılanamayan gereksinimleri, haklara erişimleri ve beklentileri: Ankara ve Hatay'da yaşayan Suriyeli çocuklar örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gencer, T. E. (2019b). İnsan-mekân ilişkisinin bütüncül boyutu: kent-mekân çalışmalarında sosyal hizmet gereksinimi. M. Kırloğlu & H. H. Tekin (Ed.), *Güncel Sosyal Hizmet Çalışmaları* içinde (s. 131-139). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Gencer, T. E. (2019c). Dezavantajlı bireylerle ve marjinalize olmuş gruplarla çalışırken sosyal işlevselliği geliştirme ihtiyacı ve savunuculuk faaliyetleri. Ö. Altındağ, O. Tatlıcıoğlu, Y. Kryvenko (Ed.), *Current Problems and Approaches in Social Work* içinde (s. 73-83). Londra: IJOPEC Publication.
- Gencer, T. E. & Karagöz, D. (2016). Mülteci çocukların mekânsal ve psiko-sosyal yoksunlukları: kentsel alanlarda mülteci çocuk olmak. A. Çolpan-Kavuncu (Ed.), *Kentsel Güvenlik ve Çocuk Suçluluğu* içinde (s. 37-48). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Gezici-Yalçın, M. & Yalçın, S. (2018). Mardin'de Suriyeli olmak: Kendini evinde hissetmekle kentin dışına itilmek üzerine. *Vira Verita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, 8, 67-98.
- GİGM, (2019). Uyum Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı 2018-2023.
- HÜNEE (2019). 2018 Türkiye nüfus ve sağlık araştırması Suriyeli göçmen örnekleme. Ankara: HÜNEE, T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı ve TÜBİTAK.
- İçduygu, A. & Ayaşlı, E. (2019). Geri dönüş siyaseti: Suriyeli mültecilerin dönüş göçü ihtimali ve gelecek senaryoları. MiReKoc Çalışma Notları.
- İçduygu, A., Sert, D. & Karaçay, A. B. (2009). Türkiye'ye yönelen göç ve sığınma hareketleri ve politikaları üzerine brifing. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Programı, No: 1.
- İçduygu, A. (2014). Sonuç: 1923'ten 2023'e uluslararası göç siyaset ve siyasa alanları. A. İçduygu, S. Erder & Ö. F. Gençkaya (Ed.) *Türkiye'nin uluslararası göç politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere* içinde (s. 310-328) İstanbul: MiReKoc.
- Kaitz, M., Levy, M., Ebsstein, R., Faraone, S. V., & Mankuta, D. (2009). The intergenerational effects of trauma from terror: A real possibility. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 30(2), 158-179.
- Karasu, M. A. (2018). Suç korkusu, göç ve Suriyeli sığınmacılar: Şanlıurfa örneği. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1(3), 332-347.

- Kızıl, Ö. & Dönmez, C. (2017). Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılara sağlanan eğitim hizmetleri ve sosyal bilgiler eğitimi bağlamında bazı sorunların değerlendirilmesi. *International Journal of Education Technology and Scientific Researches*, 4, 207-239.
- Kirişçi, K. (2014). Misafirliğin ötesine geçerken: Türkiye'nin "Suriyeli mülteciler" sınavı. Ankara: Brookings Enstitüsü & USAK.
- Lordoğlu, K. & Aslan, M. (2016). En fazla Suriyeli göçmen alan beş kentin emek piyasalarında değişimi: 2011-2014. *Çalışma ve Toplum*, 49(2), 789-808.
- Maimaiti, N., Başer, D., & Tekin, H. H. (2017). Globalization and migration. Ayhan, B. (Ed.) içinde *Different Aspects of Globalization* (s.193-212). Frankfurt: Peter Lang.
- MAZLUMDER, (2014). Kamp dışında yaşayan Suriyeli kadın sığınmacılar raporu. [https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DIŞINDA%20YAŞAYAN%20KADIN%20SIĞINMACILAR%20RAPORU\(9\).pdf](https://mazlumder.org/webimage/MAZLUMDER%20KAMP%20DIŞINDA%20YAŞAYAN%20KADIN%20SIĞINMACILAR%20RAPORU(9).pdf)
- Mutlu, Y., Kırımsoy, E. & Antakyalıoğlu, Ş. (2016). Bulanık mekanlarda gölgede kalanlar Suriyeli mülteci çocuklar ve vatansızlık riski araştırma raporu. Ankara: Gündem Çocuk Derneği.
- Sağiroğlu, A. Z. (2016). Türkiye'de merkezi göç yönetimi. A. Esen & M. Duman (Ed.) içinde *Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler ve öneriler* (s. 43-68). İstanbul: WALD.
- Sağlık Bakanlığı (2011). Sağlıkın teşviki ve geliştirilmesi sözlüğü. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Scudder, T. (1993). Development-induced relocation and refugee studies: 37 years of change and continuity among Zambia's Gwembe Tonga. *Journal of Refugee Studies*, 6(2), 123-152.
- Scudder, T. (2005). The future of large dams: Dealing with social, environmental, institutional and political costs. London: Earthscan.
- Sheafor, B. W. & Horejsi, C. J. (2016). Sosyal hizmet uygulaması temel teknikler ve ilkeler. Ankara: Nika Yayınevi.
- Sirkeci, İ., & Göktuna Yaylacı, F. (2019). Küresel hareketlilik çağında göç kuramları ve temel kavramlar. F. G. Yaylacı (Der.) içinde *Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler* (s.15-39) Londra: Transnational Press London.
- Sönmez, M. E. (2016). Suriyeli sığınmacıların Gaziantep şehrindeki mekânsal dağılışı ve geleceği. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 13-14 Ekim 2016, Ankara.
- Stein, B. N. (1981). The refugee experience: Defining the parameters of a field of study. *International Migration Review*, 15 (1-2), 320-330.
- Şimşek, D. (2018). Mülteci entegrasyonu, göç politikaları ve sosyal sınıf: Türkiye'deki Suriyeli mülteciler örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 40(2), 367-392.
- Şimşek, D. (2019). Türkiye'de Suriyeli mülteci entegrasyonu: Zorluklar ve olanaklar. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 172-187.
- Şirin-Öner, A. (2018). Türkiye'nin göç yönetiminin dünü ve bugünü. B. Kartal ve U. Manço (der.) içinde *Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği* (s. 19-45) Londra: Transnational Press London.
- Taştan, C. & Çelik, Z. (2017). Türkiye'de Suriyelilerin eğitimi: Güçlükler ve öneriler. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- TBB (2016). Savaş, göç ve sağlık. Ankara: TBB.
- TBMM (2018). Göç ve uyum raporu. TBMM.

- Tunç, A. Ş. (2015). Mülteci davranışı ve toplumsal etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin bir değerlendirme. *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Tümtaş, M. S. & Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekansal yapı üzerindeki etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1347-1359.
- Türk, F., Kaçmaz, T., Türnüklü, A. & Tercan, M. (2018). Okul psikolojik danışmanlarının penceresinden Türk ve Suriyeli ilköğrencilerinin gruplararası empati deneyimlerinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 17(2), 786-811.
- UGÖ, (2013). Göç terimleri sözlüğü. R. Perruchoud & J. Redpath-Cross (Ed.), 2. Baskı. https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf
- UGÖ, (2017). Integration and social cohesion: Key elements for reaping the benefits of migration. Global Compact Thematic Paper Integration and Social Cohesion.
- Yıldız, S. & Çakırcı-Özservet, Y. (2016). Türkiye göç politikalarının entegrasyon ve yerel yönetimler açısından incelenmesi. H. M. Paksoy, E. Yildirimci, K. Sarıçoban & O. Ozkan (Ed.) içinde *Ortadoğu'daki çatışmalar bağlamında göç sorunu* (s. 121-135), Ankara: Efil Yayınevi.
- Yücel, A., Utas, C., Luchsinger, G., Kavlak, İ. V., Kristjansdottir, I. B. & Freizer, S. (2018). Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli kadın ve kız çocukların ihtiyaç analizi. Ankara: UN Kadın Birimi.